

Dokumenty wytworzone przez funkcjonariuszy Ludowego Komisariatu Spraw Wewnętrznych ZSRS na zawsze miały pozostać utajnione. Są one dowodem planowej zbrodniczej działalności sowieckiego aparatu represji. Obecnie kopie tych materiałów przekazywane są przez ukraińskie państwowe archiwa obwodowe w Odessie, Chmielnickim i Winnicy do Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej. To dzięki nim los zamordowanych i represjonowanych w ramach „operacji polskiej” możemy przedstawić na planszach wystawy **Rozkaz nr 00485. Antypolska operacja NKWD na sowieckiej Ukrainie 1937–1938**, a także w niniejszym katalogu.

Les documents élaborés par les fonctionnaires du Commissariat du Peuple aux Affaires intérieures de l'URSS devaient rester secrets à jamais. Ils témoignent de l'activité criminelle planifiée de l'appareil de répression soviétique. Actuellement, les copies des documents conservés dans les archives régionales de l'État ukrainien à Odessa, Khmelnytskyï et Vinnitsa sont en cours de transfert vers les Archives de l'Institut de la Mémoire nationale (IPN). C'est grâce à elles que nous pouvons présenter le sort des assassinés et des réprimés dans le cadre de « l'opération polonaise » sur les panneaux de l'exposition, **Ordre opérationnel n° 00485. Opération anti-polonaise du NKVD en Ukraine soviétique 1937–1938**, ainsi que dans ce catalogue.

193738

ROZKAZ

nr 00485

ORDRE

OPÉRATIONNEL

n° 00485

1918 · 2018

**Patronat Narodowy
Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej
Andrzeja Dudy
w Stulecie Odzyskania Niepodległości**

**Patronage national du président
de la République de Pologne, Andrzej Duda,
à l'occasion du centenaire du recouvrement
de l'indépendance par la Pologne**

ROZKAZ nr 00485

Antypolska operacja NKWD
na sowieckiej Ukrainie
1937–1938

Opération anti-polonaise
du NKVD en Ukraine soviétique
1937–1938

ORDRE OPÉRATIONNEL n° 00485

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej
– Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko
Narodowi Polskiemu

Archives de l'Institut de la Mémoire nationale
– Commission pour la poursuite des crimes
contre la Nation polonaise (IPN)

#Moja NIEPODLEGŁA.

„Operacja polska” przeprowadzona przez NKWD w latach 1937–1938 w Związku Socjalistycznych Republik Sowieckich to jedna z największych zbrodni ludobójstwa wymierzonych w naród polski w XX wieku. W wyniku realizacji rozkazu nr 00485 z 11 sierpnia 1937 r., wydanego przez ludowego komisarza spraw wewnętrznych ZSRS Nikołaja Jeżowa, pod fałszywymi zarzutami represjonowano przynajmniej 139 835 osób, z czego zamordowano nie mniej niż 111 091. Dodatkowo, na podstawie kolejnego rozkazu Jeżowa, z 15 sierpnia 1937 r. o nr 00486, represjom poddano żony i dzieci skazanych „zdrajców ojczyzny”. Zdecydowaną większość ofiar „operacji polskiej” NKWD stanowili Polacy, ale wśród prześladowanych znaleźli się także przedstawiciele innych grup narodowych i etnicznych zamieszkujących ZSRS, w tym w znacznej liczbie – Ukraińcy. Akcja ta, choć nie była jedyną o charakterze narodowościowym (przeprowadzono też operacje: „niemiecką”, „fińską”, „estońską”, „łotewską” i inne), odznaczała się skalą ludobójstwa. Badacze tego zagadnienia szacują, że w okresie Wielkiego Terroru życie straciło co najmniej 200 tys. Polaków.

Mimo tak ogromnej liczby zamordowanych jeszcze do niedawna „operacja polska” była niemal całkowicie zapomniana, znana tylko wąskiemu gronu historyków. Instytut Pamięi Narodowej decyzją Prezesa dr. Jarosława Szarka podjął działania mające na celu upamiętnienie jej ofiar. W związku z przypadającą na lata 2017–2018 osiemdziesiątą rocznicą przeprowadzenia „operacji polskiej” zaangażował się w rozpowszechnianie wiedzy o przebiegu i skutkach tej bestialskiej zbrodni oraz przywracanie jej ofiarom należytego miejsca w świadomości i pamięci społecznej.

Podjęto wiele inicjatyw o charakterze edukacyjnym, naukowym, popularyzatorskim oraz archiwalnym. Wraz z Centrum Polsko-Rosyjskiego Dialogu i Porozumienia Instytut Pamięi Narodowej utworzył stronę internetową <http://operacja-polska.pl>. Ponadto wydana została broszura edukacyjna *Operacja antypolska 1937–1938*, a w ramach serii „Teki edukacyjne IPN” opublikowano tom *„Operacja polska” NKWD 1937–1938. Losy Polaków w Rosji bolszewickiej i w ZSRS do 1939 roku*. Powstała również wystawa pod tytułem *Ofiary zbrodni. Operacja antypolska NKWD 1937–1938*.

Pierwsze publikacje pionu archiwalnego Instytutu dotyczące omawianej operacji sięgają poprzedniej dekady. Efektem współpracy z Wydzielonym Archiwum Państwowym Służby Bezpieczeństwa Ukrainy oraz Instytutem Badań Politycznych i Narodowościowych Narodowej Akademii Nauk Ukrainy z 2010 r. są dwa tomy dokumentów pt. *Wielki Terror: operacja polska 1937–1938* (t. 8 serii „Polska i Ukraina w latach trzydziestych–czterdziestych XX wieku. Nieznane dokumenty z archiwów służb specjalnych”). W 2016 r. we współpracy z Archiwum Ministerstwa Spraw Wewnętrznych Gruzji ukazał się tom *Wielki Terror w sowieckiej Gruzji 1937–1938. Represje wobec Polaków*.

W trakcie pracy nad wymienionymi publikacjami udało się dotrzeć do nieznanych dotychczas dokumentów, które mają ogromne znaczenie dla odtworzenia i opisanego przebiegu „operacji polskiej” NKWD. Ustalono też, że w wielu przypadkach zachowane zostały dokumenty dotyczące poszczególnych spraw i osób. Naszą ambicją stało się umożliwienie rodzinom zamordowanych i represjonowanych dotarcie do tych materiałów. Podjęliśmy starania o nawiązanie współpracy z archiwami przechowującymi wspomniane dokumenty. 26 marca 2018 r. Prezes Instytutu Pamięci Narodowej podpisał umowę z dyrektorami trzech państwowych archiwów obwodowych: dr Lilią Biłousową, prof. Jurijem Łehunem oraz dr. Wołodymyrem Bajdyczem reprezentującymi archiwa w Odessie, Winnicy i Chmielnickim. Dzięki tej współpracy do zasobu Archiwum IPN trafią setki tysięcy stron dokumentów osób represjonowanych w ramach „operacji polskiej”.

Niniejszy katalog wystawy *Rozkaz nr 00485. Antypolska operacja NKWD na sowieckiej Ukrainie 1937–1938* powstał właśnie dzięki materiałom archiwalnym przekazanym przez partnerów ukraińskich. Dokumenty, które znalazły się na wystawie i w katalogu, to w większości archiwalia dotychczas nieznanne, nigdy nieupubliczniane, a nawet nieudostępniane badaczom czy dziennikarzom.

Dokumenty wytworzone przez NKWD są dowodem planowej zbrodniczej działalności sowieckiego aparatu represji – mordów i zsyłek, które nigdy nie miały zostać ujawnione. Na kolejnych stronach chcemy Państwu przedstawić losy ludzi zamordowanych tylko dlatego, że byli Polakami lub byli podejrzeni o kontakt z nimi.

Dołożymy wszelkich starań, aby zgromadzić w Archiwum IPN wszystkie zachowane akta dotyczące „operacji polskiej”. Pozyskane dokumenty będą udostępniane rodzinom, badaczom, historykom i dziennikarzom. Mamy nadzieję, że przyczynią się one do przywrócenia pamięci, a także odtworzenia losów osób prześladowanych i zamordowanych w ZSRS.

Marzena Kruk
Dyrektor Archiwum Instytutu
Pamięci Narodowej

L' « opération polonaise » menée par le NKVD dans les années 1937–1938 en Union des républiques socialistes soviétiques est l'un des plus grands crimes de génocide contre la nation polonaise au XXe siècle. À la suite de l'application de l'Ordre opérationnel n° 00485 du 11 août 1937, promulgué par le commissaire du peuple aux Affaires intérieures de l'URSS, Nikolai Yezhov, 139 835 personnes au moins ont été réprimées sur de fausses accusations, dont tout au moins 111 091 ont été assassinées. De plus, en vertu d'une autre ordre de Yezhov, daté du 15 août 1937 – n° 00486 – les femmes et les enfants des condamnés « traîtres à la patrie » ont également subi des répressions. La grande majorité des victimes de « l'opération polonaise » du NKVD étaient des Polonais, mais les persécutés comprenaient aussi des représentants d'autres groupes nationaux et ethniques vivant en URSS, dont un nombre important d'Ukrainiens. Cette opération, bien qu'elle ne soit pas la seule à viser une nationalité particulière (furent menées également des opérations : « allemande », « finnoise », « estonienne », « lettone » et autres), se caractérise par l'ampleur du génocide. Les chercheurs qui ont étudié le sujet, estiment que pendant la Grande Terreur, pas moins de 200 000 Polonais ont perdu la vie.

Malgré cette échelle, jusqu'à récemment, « l'opération polonaise » était presque complètement oubliée, connue seulement d'un petit groupe d'historiens. L'Institut de la Mémoire nationale, sur décision de son président, le Dr Jarosław Szarek, a pris des mesures pour commémorer ces victimes. A l'occasion du 80e anniversaire de « l'opération polonaise » en 2017–2018, il s'est engagé dans la diffusion des connaissances sur le déroulement et les conséquences de ce crime brutal ainsi que dans la restauration de la place due aux victimes dans la conscience et la mémoire collective.

De nombreuses initiatives éducatives, scientifiques, de vulgarisation et d'archivage ont été entreprises. En collaboration avec le Centre pour le dialogue et l'entente polono-russe, l'Institut de la Mémoire nationale a créé le site Web <http://operacja-polska.pl>. Par ailleurs, une brochure éducative, *Opération anti-polonaise 1937–1938*, a été publiée, et dans le cadre de la série « Dossiers pédagogiques de l'Institut de la Mémoire nationale » est paru le volume « *Opération polonaise* » du NKVD 1937–1938. *Le sort des Polonais en Russie bolchevique et en URSS jusqu'en 1939*. Une exposition intitulée *Les Victimes d'un crime. Opération anti-polonaise du NKVD 1937–1938* a été organisée.

Les premières publications du service d'archives de l'Institut concernant l'opération discutée remontent à la décennie précédente. La parution de deux volumes de documents intitulés *La Grande Terreur : l'opération polonaise 1937–1938* (vol. 8 de la série « La Pologne et l'Ukraine dans les années 1930 et 1940 du XXe siècle. Documents inconnus des archives des services secrets ») en 2010 est le fruit de la coopération avec les Archives du Service de Sécurité ukrainien (HDA SBU) et l'Institut de recherche sur les sciences politiques et les nationalités de l'Académie nationale des sciences d'Ukraine (NAN). En 2016, le volume *La Grande Terreur en Géorgie soviétique 1937–1938. Répressions contre les Polonais* a été publié en coopération avec les Archives du Ministère des Affaires intérieures de Géorgie.

Au cours des travaux sur les publications susmentionnées, il a été possible de retrouver des documents jusqu'alors inconnus qui sont d'une grande importance pour la reconstruction et la description du déroulement de « l'opération polonaise » du NKVD. Il a également été constaté que dans de nombreux cas, des documents relatifs à des affaires et cas individuels avaient été conservés. Notre ambition a été de permettre aux familles des assassinés et réprimés d'avoir accès à ces matériaux. Nous avons entrepris les efforts nécessaires pour établir une coopération avec les archives qui détiennent les documents mentionnés ci-dessus. Le 26 mars 2018, le président de l'Institut de la Mémoire nationale a signé un accord avec les directeurs de trois archives régionales : le Dr Lilia Bilousova, le Prof. Yury Lahun et le Dr Volodymyr Baydych dirigeant les archives d'Odesa, de Vinnitsa et de Khmelnytskyï. Grâce à cette coopération, des centaines de milliers de pages de documents concernant des personnes réprimées dans le cadre de « l'opération polonaise » seront ajoutées aux ressources des Archives de L'Institut de la Mémoire nationale polonaise.

Ce catalogue de l'exposition *Ordre opérationnel n° 00485. L'opération anti-polonaise du NKVD en Ukraine soviétique 1937–1938* a été créé précisément grâce aux documents d'archives fournis par nos partenaires ukrainiens. Les documents inclus dans l'exposition et dans le catalogue étaient pour la plupart d'entre eux inconnus du public, y compris des chercheurs et des journalistes jusqu'à récemment.

Les documents produits par le NKVD prouvent l'activité criminelle préméditée et planifiée de l'appareil de répression soviétique – des meurtres et des déportations, qui ne devaient jamais être révélés. Dans les pages suivantes, nous voulons vous présenter le sort de personnes assassinées uniquement parce qu'elles étaient de nationalité polonaise ou soupçonnées d'avoir eu des contacts avec des Polonais.

Nous nous sommes efforcés de rassembler dans les Archives de l'Institut de la Mémoire nationale tous les fichiers conservés concernant « l'opération polonaise ». Les documents obtenus seront partagés avec les familles, les chercheurs, les historiens et les journalistes. Nous espérons qu'ils contribueront à restaurer la mémoire et à reconstituer le sort des personnes persécutées et assassinées en URSS.

Marzena Kruk
Directeur des Archives de l'Institut
de la Mémoire nationale

Inscenizacja. Spętane ręce.
Grupa Rekonstrukcyjno-Filmowa Bemowo,
fot. C. Pomykało

Reconstruction.
Mains enchaînées.
Groupe de reconstruction historique
Bemowo, photo de C. Pomykało

ZSRR i Ko-
 KP(b)
 YMSKA ASRR, ob-
 kraj GORKJOW-
 aczony dla nich
 KC WKP(b) rocz-
 nasiona dla sie-
 ch Związku SRR i
 m i pracującym
 krajów i obwodów
 ży swego zboża
 no organizacjom
 nych miejskich i
 udowych ZSRR
 W. (Skriabin).
 b) J. STALIN.

W wyniku podpisania traktatu ryskiego 18 marca 1921 r., kończącego wojnę polsko-bolszewicką, w granicach kształtującego się ZSRS pozostało ponad 1,2 mln Polaków. Mieszkali oni głównie w sowieckich republikach: ukraińskiej i białoruskiej. Największe miejskie skupiska diaspory polskiej znajdowały się w Leningradzie (dziś: Petersburg), Moskwie, Kijowie i Odessie. Władze na Kremlu prześladowały Polaków m.in. z powodu ich silnego poczucia tożsamości narodowej, przywiązania do własnej kultury oraz religii rzymskokatolickiej, a także za opór przeciw ateizacji i sowietyzacji życia publicznego czy kolektywizacji wsi. Pewną odwilż w polityce Józefa Stalina wobec Polaków przyniosło utworzenie dwóch polskich rejonów narodowych, cieszących się względną autono-

mią kulturalno-językową. W 1925 r. utworzono tzw. Marchlewszczyznę w obwodzie wołyńskim Ukraińskiej SRS, a w 1932 r. tzw. Dzierżyńszczyznę w obwodzie mińskim Białoruskiej SRS. W zamierzeniach władz miały one stanowić załóżek nowej republiki sowieckiej, skąd do Polski miał trafić ogień rewolucji. W obu rejonach tworzono w duchu komunistycznym polskie szkoły i teatry. Wydawano polskojęzyczne gazety oraz książki. Mimo to Polaków w dalszym ciągu traktowano jako „element niepewny”, swoistą V kolumnę przed przewidywaną wojną z II Rzeczpospolitą i państwami zachodniej Europy. Z tego też powodu w latach 30. z pasa nadgranicznego USRS i BSRS deportowano ich do Kazachstanu i na Syberię. Do 1937 r. zlikwidowano oba rejony narodowe.

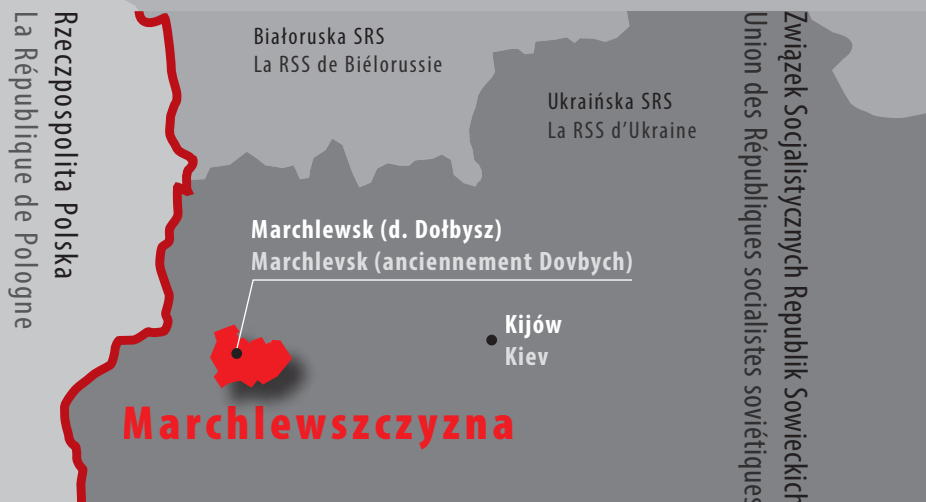
POLACY W ZWIĄZKU SOWIECKIM

Informacja o pierwszym Zjeździe Rad Delegatów Robotniczych i Włościańskich Rejonu Polskiego im. Juliana Marchlewskiego na Wołyniu. 30 marca 1926 r. Dodatek informacyjny do czasopisma „Sierp”, nr 16 z 1926 r.
 Źródło: Instytut Języka Polskiego PAN,
<https://prasapolukr.ijp.pan.pl>

Compte rendu du premier congrès des délégués ouvriers et paysans de la région nationale polonaise du nom de Julian Marchlewski en Volhynie. 30 mars 1926 : Supplément d'information ; n°16 du périodique « Sierp », 1926.
 Source: Institut de la Langue polonaise de l'Académie Polonaise des Sciences, <https://prasapolukr.ijp.pan.pl>

Suite à la signature du traité de Riga le 18 mars 1921 qui mettait fin à la guerre polono-bolchevique, plus de 1,2 million de Polonais sont restés dans les frontières de l'URSS émergente. Ils vivaient principalement dans les républiques soviétiques ukrainienne et biélorusse. Les plus grands centres urbains de la diaspora polonaise se trouvaient à Leningrad (aujourd'hui : Saint-Pétersbourg), Moscou, Kiev et Odesa. Les autorités du Kremlin ont persécuté les Polonais, en raison notamment de leur fort sentiment d'identité nationale, de leur attachement à leur propre culture et à la religion catholique, ainsi que de leur résistance à l'athéisation, à la soviétisation de la vie publique et à la collectivisation des campagnes. Une certaine détente de la politique de Joseph Staline à l'égard des Po-

Mapa Polskiego Rejonu Narodowego im. Juliana Marchlewskiego z lat 1925–1935

Carte de la région nationale polonaise appelée du nom de Julian Marchlewski, 1925–1935

LES POLONAIS EN UNION SOVIÉTIQUE

lonais a amené la création de deux régions nationales polonaises, jouissantes d'une relative autonomie culturelle et linguistique: en 1925, la « Marchlewszczyzna » dans l'oblast de Volhynie de la RSS d'Ukraine, et en 1932 la « Dzierżyńszczyzna » dans la région de Minsk de la RSS de Biélorussie. Dans les desseins des autorités, celles-ci allaient constituer le noyau d'une nouvelle république soviétique, d'où le feu de la révolution devait se répandre dans toute la Pologne. Dans les deux régions, on créa des écoles et des théâtres polonais dans un esprit communiste. Des journaux et des livres en polonais y furent également publiés.

Néanmoins, les Polonais étaient toujours traités comme un « élément incertain », une véritable cinquième colonne préparant la future guerre entre la Deuxième République polonaise et les états d'Europe occidentale d'un côté, et l'URSS de l'autre. Pour cette raison, dans les années 1930, ils furent expulsés de la zone frontalière de l'URSS et de la BRSS vers le Kazakhstan et la Sibérie. En 1937, les deux régions « nationales » furent supprimées.

Organ prasowy „Marchlewszczyzna Radziecka”, nr 136 z 8 grudnia 1933 r.

Źródło: Instytut Języka Polskiego PAN, <https://prasapolukr.ijp.pan.pl>

L'organe de presse « Marchlewszczyzna Radziecka », n°136, 8 décembre 1933.

Source : Institut de la Langue polonaise de l'Académie Polonaise des Sciences, <https://prasapolukr.ijp.pan.pl>

▲ **Nikołaj Jeżow** (czwarty od prawej w dolnym rzędzie) na spotkaniu poświęconym wprowadzeniu masowych represji, czerwiec 1937 r. Fot. Centrum Naukowo-Informacyjne „Memorial” w Moskwie

Nikolai Yezhov (quatrième personnage en partant de la droite dans la rangée du bas) lors d'une réunion consacrée à l'instauration de la répression massive, en juin 1937. Photo Centre de recherche et d'information « Mémorial » de Moscou

► **Rozkaz operacyjny nr 00485** z dnia 11 sierpnia 1937 r. podpisany przez szefa NKWD **Nikołaja Jeżowa**. Dwa dni wcześniej został on zatwierdzony przez Biuro Polityczne Komitetu Centralnego WKP(b) z **Józefem Stalinem** na czele.
Ze zbiorów HDA SBU

Ordre opérationnel n° 00485 du 11 août 1937 signé par le chef du NKVD, Nikolai Yezhov. Deux jours plus tôt, il a été approuvé par le Politburo du Comité central du Parti communiste de l'Union soviétique, dirigé par Joseph Staline. De la collection des Archives du Service de Sécurité Ukrainien (ci-après : HDA SBU)

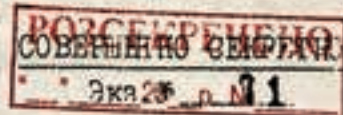
gdzie znajdowało się największe skupisko ludności polskiej w ZSRS, osądzono 55 928 osób, z czego 47 327 zamordowano. W ramach „operacji polskiej” ginęli także przedstawiciele innych narodowości, m.in. Ukraińcy, Rosjanie, Białorusini, Żydzi. Wszystkie powyższe „operacje” NKWD zostały zakończone 26 listopada 1938 r.

ROZKAZ JEŻOWA

Wkrótce po rozpoczęciu „operacji kułackiej”, w ramach której przeprowadzono masowe represje wobec przeciwników władzy sowieckiej, szef NKWD **Nikołaj Jeżow** podpisał 11 sierpnia 1937 r. rozkaz nr 00485 o rozpoczęciu „operacji polskiej”. W porównaniu z „niemiecką”, „grecką”, „fińską” czy „łotewską” była ona największą z „operacji narodowościowych” NKWD w czasie Wielkiego Terroru. Aresztowanych oskarżano o przynależność do nieistniejącej od 1921 r. Polskiej Organizacji Wojskowej (POW), zarzucając im prowadzenie działalności szpiegowsko-wywrotowej na rzecz II RP. Z dokumentów ujawnionych przez historyków rosyjskiego „Memoriału” wynika, że podczas tej akcji aresztowano ponad 143 tys. osób. Spośród nich 139 tys. skazano, w tym co najmniej 111 tys. na karę śmierci (80% spośród aresztowanych). Blisko 30 tys. Polaków zesłano do łagrów. Według rosyjskiego badacza **Nikołaja Iwanowa** *Polaków zabijano 36 razy częściej niż innych obywateli ZSRS*. Tylko na Ukrainie,

Конец 40
Легато ГУТБ НКВД
Харнов Юман 1938

и Леопольд

ОПЕРАТИВНЫЙ ПРИКАЗ

НАРОДНОГО КОМИССАРА ВНУТРЕННИХ ДЕЛ
Союза С.С.Р.

11 августа 1937 г.

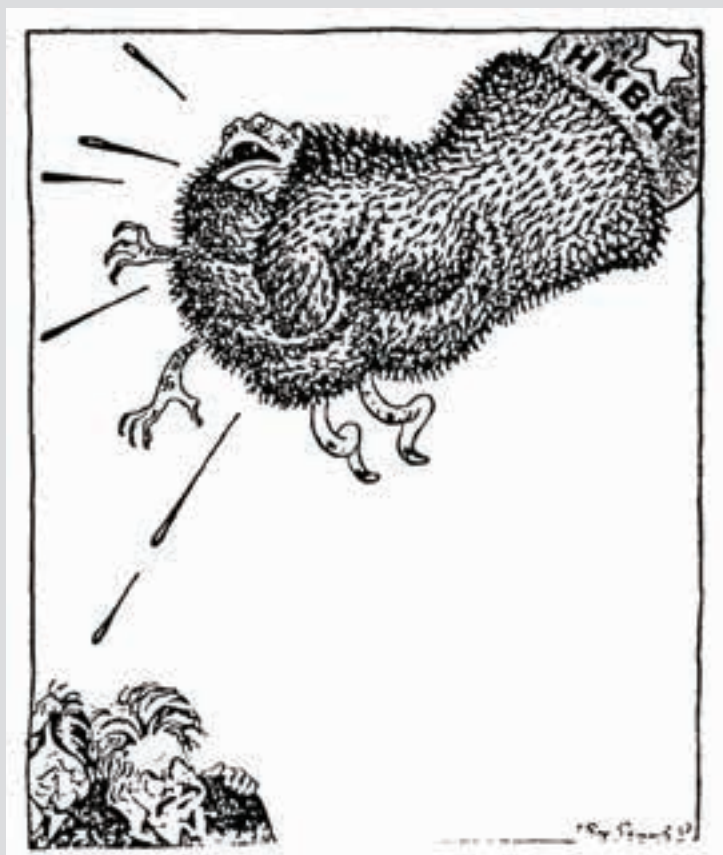
г. Москва

№ 00486

Рассылаемое вместе с настоящим приказом закрытое письмо о фашистско-повстанческой, шпионской, диверсионной, пораженческой и террористической деятельности польской разведки в СССР, а также материалы следствия по делу "ПОВ" вскрывают картину долготелетней и относительно безнаказанной диверсионно-шпионской работы польской разведки на территории Союза.

Из этих материалов видно, что подрывная деятельность польской разведки проводилась и продолжает проводиться настолько открыто, что безнаказанность этой деятельности можно объяснить только плохой работой органов ГУТБ и беспечностью чекистов.

Даже сейчас работа по ликвидации на местах польских диверсионно-шпионских групп и организации ПОВ полностью не развита.

Rysunek satyryczny Borisa Efimowa „Jeżowe rękawice”, zamieszczony w lipcu 1937 r. w sowieckim dzienniku „Pravda”. Fot. domena publiczna

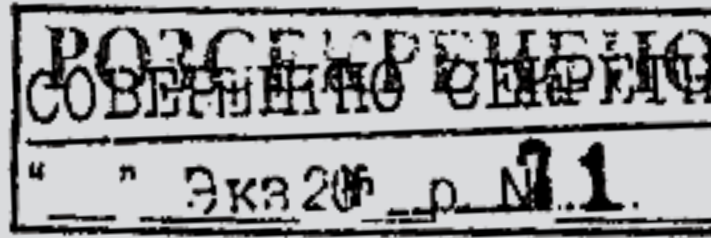
Dessin satirique de Boris Efimov « Gants de Yezhov », publié en juillet 1937 dans le quotidien soviétique « Pravda ». Photo domaine public

Peu de temps après le début de « l'opération koulak », dans le cadre de laquelle on mena une répression massive contre les opposants au pouvoir soviétique, le chef du NKVD, Nikolai Yezhov, signa le 11 août 1937 l'ordre n° 00485 qui déclencha « l'opération polonaise ». Comparée aux opérations « allemande », « grecque », « finlandaise » ou « lettone », elle fut la plus grande des « opérations nationales » du NKVD pendant la Grande Terreur. Les personnes arrêtées étaient accusées d'appartenir à l'Organisation militaire polonaise (POW), qui de fait n'existait plus depuis 1921, ainsi que de me-

ORDRE DE YEZHOV

ner des activités d'espionnage et de subversion au profit de la Deuxième République polonaise. Les documents divulgués par les historiens du « Mémorial » russe révèlent que plus de 143 000 personnes ont été arrêtées au cours de cette action. Parmi celles-ci, 139 000 ont été condamnés, dont au moins 111 000 à la peine de mort (soi 80% des personnes arrêtées). Près de 30 000 Polonais ont été envoyés dans des camps de travail. Selon le chercheur russe Nikolai Ivanov, *les Polonais ont été tués 36 fois plus souvent que les autres citoyens de l'URSS*. Rien qu'en Ukraine,

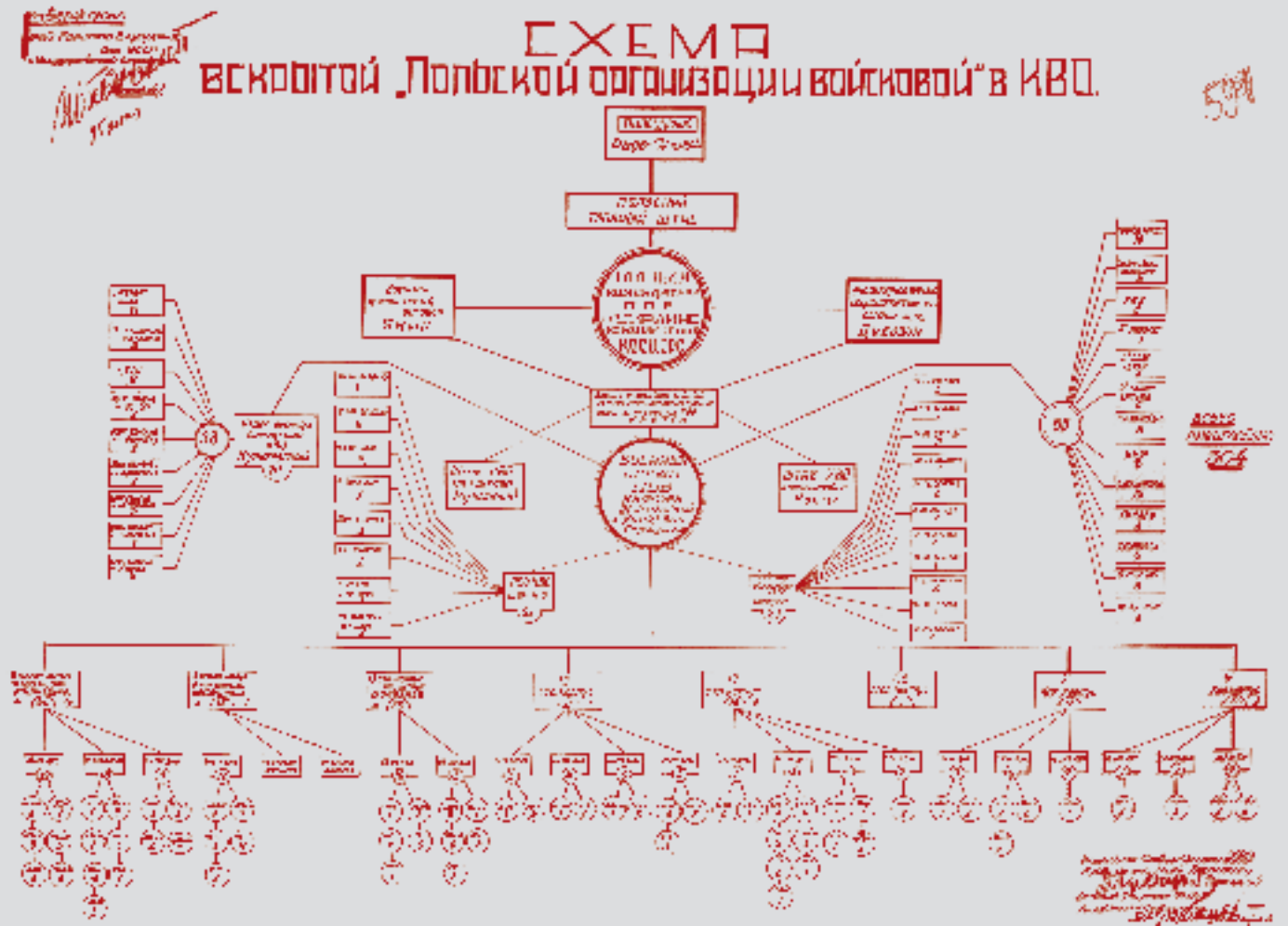

où se trouvait la plus grande concentration de Polonais en URSS, 55 928 personnes ont été jugées, dont 47 327 ont été assassinées. Des représentants d'autres nationalités ont également subi la mort dans le cadre de « l'opération polonaise » : des Ukrainiens, des Russes, des Biélorusses, des Juifs, parmi d'autres. Toutes les « opérations » du NKVD mentionnées ci-dessus ont pris fin le 26 novembre 1938.

Schemat „rozpracowanej” przez NKWD Polskiej Organizacji Wojskowej, 1937 r. Ze zbiorów HDA SBU

Schéma de l'Organisation militaire polonaise « dévoilé » par le NKVD, 1937. De la collection HDA SBU

MECHANIZM ZBRODNI MÉCANISME DU CRIME

Oddział operacyjny NKWD
wykonujący egzekucje w okolicach
Dołbysza. Dumnie eksponowane
zegarki były nagrodą
za eksterminację ludności.

Fot. z archiwum S. Kuriaty

Unité opérationnelle du NKVD
réalisant des exécutions à proximité
de Dovbych. Les montres fièrement
exhibées étaient données en
récompense pour l'extermination
de la population.

Photo des archives de S. Kuriata

Sowiecki plakat propagandowy z hasłem: „Koś we właściwym czasie!”. Autor plakatu: Wiktor Deni, 1920 r. Źródło: Wikimedia Commons

Affiche de propagande soviétique avec le slogan : « Fauche au bon moment ! »

Auteur de l'affiche : Wiktor Deni, 1920.
Source : Wikimedia Commons

W celu wykonania rozkazu Jeżowa funkcjonariusze NKWD zbierali wszelkie informacje o Polakach mieszkających na podległym im terenie. Donos, polsko brzmiące nazwisko, kontakt z osobami mieszkającymi w Polsce czy nawet posiadanie polskich książek były dla śledczych wystarczającą podstawą aresztowania. Sprawdzano polskie szkoły, biblioteki, ścigano katolików. Śledztwa były pobieżne. Torturami zmuszano aresztowanych, by przyznawali się do rzekomych win i wydawali kolejne niewinne osoby. Najczęściej oskarżano ich o szpiegostwo, antysowiecką propagandę i agitację, uczestnictwo w organizacji kontrrewolucyjnej, niezgłoszenie do NKWD działalności szpiegowskiej członków najbliższej

rodziny, organizowanie powstania zbrojnego na terytorium ZSRS, sabotaż czy kontakty z obywatelami innego państwa. W pierwszym okresie oskarżonych skazywała „dwójka”, czyli specjalna komisja złożona z szefa miejscowego NKWD i prokuratora. Wyroki zatwierdzane były w Moskwie przez szefa NKWD i prokuratora generalnego ZSRS. W celu przyśpieszenia tego procesu w drugiej połowie września 1938 r. powołano „trójki” – skład dotychczasowych „dwójek” został poszerzony o lokalnego przywódcę partyjnego. Istniały dwie kategorie kary. Pierwsza oznaczała rozstrzelanie, druga – zsyłkę do tzw. poprawczych obozów pracy na okres od 5 do 10 lat. Od wydawanych wyroków nie było apelacji.

Wsiewołod Balicki, szef NKWD Ukraińskiej SRS. W 1933 r. sfabrykował mit polskiej siatki szpiegowskiej POW jako odpowiedzialnej za klęskę głodu na sowieckiej Ukrainie. Sam stał się ofiarą swojej polityki. W 1937 r. został skazany na śmierć za rzekome uczestnictwo w antysowieckim spisku, a w listopadzie tego roku rozstrzelany. Fot. HDA SBU

Vsevolod Balicki, chef du NKVD de la RSS d'Ukraine. En 1933, il fabriqua le mythe de la prétendue responsabilité du réseau d'espionnage de POW dans la famine en Ukraine soviétique. Il finit victime de sa propre politique. En 1937, il fut condamné à mort pour avoir soi-disant participé à une conspiration antisoviétique et fusillé au mois de novembre de la même année. Photo HDA SBU

Afin d'exécuter l'ordre de Yezhov, les agents du NKVD recueillaient toutes les informations sur les Polonais vivant dans leur région. Une dénonciation, un nom à consonance polonaise, des contacts avec des personnes vivant en Pologne ou même la possession de livres polonais étaient des motifs suffisants pour être arrêtés. Les écoles et les bibliothèques polonaises furent passées au crible, les catholiques poursuivis. Les enquêtes étaient superficielles. Par la torture, on forçait les personnes arrêtées à avouer leur culpabilité présumée et à livrer davantage de personnes innocentes. La plupart du temps elles étaient accusées d'espionnage, de propagande et d'agitation antisoviétiques, de participation à une organisation contre-révolutionnaire, de non-dévoilement au NKVD des activités d'espionnage de leurs proches, d'organisation d'un

soulèvement armé sur le territoire de l'URSS, de sabotage ou de contacts avec des citoyens d'un autre pays. Au cours de la première période, les accusés étaient condamnés par une « dvoïka », une commission spéciale composée uniquement du chef du NKVD local et du procureur. Les condamnations étaient ensuite validées à Moscou par le chef du NKVD et le procureur général de l'URSS. Afin d'accélérer ce processus, dans la seconde moitié de septembre 1938, on créa les « troïkas » – le nombre des membres des commissions fut élargi pour inclure le chef local du parti. Il y avait deux catégories de punition. La première se résumait à l'exécution tout court, la seconde condamnait à la déportation vers un soi-disant camp de travail correctionnel pour une période de 5 à 10 ans. Il n'y avait aucune possibilité de recours contre les jugements.

00486

Kolejny rozkaz Jeżowa, nr 00486 z 15 sierpnia 1937 r., zawierał szczegółową instrukcję, jak należy postępować z żonami i dziećmi „szpiega” lub „wroga ludu”: *W stosunku do każdej aresztowanej i każdego niebezpiecznego społecznie dziecka od 15 roku życia wszczyzna się postępowanie śledcze [...]. Żony zdrajców ojczyzny zostają skazane w zależności od tego, jak bardzo są społecznie niebezpieczne, na minimum 5–8 lat obozu. Niebezpieczne społecznie dzieci skazanych, w zależności od wieku, stopnia niebezpieczeństwa i możliwości poprawy, zostają uwięzione w obozach, koloniach pracy NKWD lub w domach dziecka o specjalnym reżimie. [...] Oskarżone żony zdrajców ojczyzny, które nie zostały aresztowane*

RODZINNE TRAGEDIE

z powodu choroby i chorych dzieci, po wyzdrowieniu należy aresztować i skierować do obozu. Żony zdrajców ojczyzny, które karmią piersią po wydaniu wyroku należy bezzwłocznie aresztować i skierować do obozu [...] Dzieci karmione piersią są kierowane razem ze skazanymi matkami do obozów, skąd po osiągnięciu 1–1,5 roku są przenoszone do domów dziecka i żłobków Ludowych Komisariatów Zdrowia.

Winnica 1943 r., Ukrainka Gawriłowa poszukująca ciała swojego męża wśród zwłok ekshumowanych. W trakcie prac odkryto ponad 9 tysięcy ciał ofiar stalinowskich represji z lat 1937–1938. Około 3 tysięcy z nich prawdopodobnie było Polakami. Fot. CPKFFA Ukrainy im. H. S. Pshenychno

Vinnitsa, 1943, une Ukrainienne – Gavrilova – à la recherche du corps de son mari parmi les corps exhumés. Au cours des travaux, plus de 9 000 corps des victimes de la répression stalinienne de 1937–1938 ont été découverts. Environ 3 000 d'entre eux étaient probablement des Polonais.

Photo de la collection Les archives centrales audiovisuelles de l'Ukraine le nom de H. S. Pshenyshny (CPKFFA de l'Ukraine H. S. Pshenyshny)

О получении настоящего приказа приступите к репредированию жен изменников родины, членов право-троцкистских шпионско-диверсионных организаций, осужденных Военной Коллегией и военными трибуналами по I-й и 2-й категориям, начиная с 1 августа 1936 года.

TRAGÉDIES FAMILIALES

Un autre ordre de Yezhov, le n° 00486 du 15 août 1937, contenait des instructions détaillées sur la manière de traiter les épouses et les enfants d'un « espion » ou d'un « ennemi du peuple » : *Une procédure d'enquête doit être engagée contre chaque détenue et chaque enfant, socialement dangereux à partir de l'âge de 15 ans [...]. Les épouses des traîtres à la patrie sont condamnées, selon leur dangerosité sociale, à une peine minimale de 5 à 8 ans dans un camp. Les enfants des condamnés, socialement dangereux par nature, en fonction de leur âge, du degré de danger et de la possibilité de redressement, sont emprisonnés dans*

des camps, des camps de travail du NKVD ou dans des foyers pour enfants à régime spécial. [...] Les épouses des traîtres à la patrie, mises en accusation mais qui n'ont pas été arrêtées pour cause de maladie ou d'enfants malades, doivent être arrêtées après leur guérison et dirigées vers un camp. Les épouses des « traîtres à la patrie » qui allaitent, doivent après le verdict être immédiatement arrêtées et envoyées dans un camp [...] Les enfants allaités sont envoyés avec les mères condamnées dans des camps, d'où, lorsqu'ils atteignent l'âge de 1 à 1,5 ans, ils sont transférés dans des orphelinats et des crèches des Commissariats du Peuple à la santé.

РОЗСЕКРЕЧЕНО

20 р. №

НАРКОМУ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ ПО УССР
КОМИССАРУ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ 2 РАНГА

тов. ДЕНДЕРСКОМУ

гор. К и е в.

~~СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО.~~

ОПЕРАТИВНЫЙ ПРИКАЗ

НАРОДНОГО КОМИССАРА ВНУТРЕННИХ ДЕЛ СОЮЗА
С С Р.

15 августа 1937 г.

гор. М о с к в а.

№ 00486.

С получением настоящего приказа приступите к репрессированию жен изменников родины, членов право-троцкистских шпионско-диверсионных организаций, осужденных Военной Коллегией и военными трибуналами по I-й и 2-й категориям, начиная с 1 августа 1936 года.

▲ Maria Reus, córka Franciszka, ur. w 1894 r. i zamieszkała w Satanowie, narodowość polska (obywatelstwo ZSRS). Oskarżona została o to, że była żoną rozstrzelanego za kontrrewolucyjną działalność szpiegowską Stepana Reusa (narodowości ukraińskiej) oraz że spotykała się w swoim mieszkaniu z żonami innych represjonowanych mężów. W 1938 r. została zesłana do Kazachstanu jako *element społecznie niebezpieczny*. Pozostawiła wtedy trójkę dzieci w wieku 20, 18 i 11 lat. Ze zbiorów PAO w Chmielnickim

Maria Reus, fille de Franciszek, née en 1894, résidente à Satanov, nationalité polonaise (citoyenneté soviétique). Elle fut accusée d'être l'épouse de Stepan Reus (de nationalité ukrainienne), exécuté lui, pour espionnage contre-révolutionnaire, et d'avoir rencontré dans son appartement les épouses d'autres hommes réprimés. En 1938, elle fut exilée au Kazakhstan en tant *qu'élément socialement dangereux*. Elle laissa alors derrière elle trois enfants âgés de 20, 18 et 11 ans.

De la collection des Archives d'Etat de l'oblast de Khmelnytskyi (ci-après : AEO de Khmelnytskyi)

/

◀ Strona z rozkazu operacyjnego szefa NKWD Nikołaja Jeżowa nr 00486 z 15 sierpnia 1937 r. Ze zbiorów HDA SBU

Extrait de l'ordre opérationnel du chef du NKVD Nikolai Yezhov n° 00486 du 15 août 1937. De la collection de HDA SBU

***Od dziś nie jesteśmy więcej
Polakami, jak chcemy żyć,
musimy przestać mówić
po polsku***

Jan Trybel, świadek ludobójstwa

***Désormais, nous ne sommes
plus Polonais, si nous
voulons vivre, nous devons
arrêter de parler polonais***

Jan Trybel, témoin du génocide

Inscenizacja rewizji.

Grupa Rekonstrukcyjno-Filmowa Bemowo,
fot. C. Pomykało

Reconstitution d'une révision.

Grooupe de reconstruction historique
Bemowo, photo de C. Pomykało

РАССТРЕЛЯТЬ

ИМУЩЕСТВО ЛИЧНО ЕМУ

ПРИНА

КО

Ь.

Józef CZEWSKI

Józef Czewski, syn Seweryna, ur. 1910 r. w Kamieńcu Podolskim, narodowość polska (obywatelstwo ZSRS).

Ze zbiorów PAO w Chmielnickim

Józef Czewski, fils de Seweryn, né en 1910 à Kamianets-Podilskyï, nationalité polonaise (citoyenneté soviétique).

De la collection AEO de Khmelnytskyï

W maju 1938 r. NKWD z Kamieńca Podolskiego aresztowało 66 osób podejrzanych o członkostwo w Polskiej Organizacji Wojskowej. Wśród nich znalazł się Józef Czewski, szofer zakładu kamieniarskiego. Oskarżony został o to, że był członkiem POW, prowadził kontrrewolucyjną agitację i przygotowywał się do popełnienia aktów dywersyjnych w czasie [przyszłej] wojny i wzywał do powstania. Śledczy zarzucali Czewskiemu także utrzymywanie kontaktów z bratem, który wyjechał do Polski. Postanowieniem trójki NKWD z 20 września 1938 r. został rozstrzelany, a jego osobiste mienie skonfiskowane. Pozostawił żonę Eugenię i dziesięcioletnią córkę. Podczas

rewizji akt sprawy 31 marca 1958 r. śledczy zapisał: *Na podstawie przeglądu materiałów archiwalnych sprawy wymienionych 66 osób należy stwierdzić, że nie było wystarczającego materiału dowodowego dla postawienia im zarzutów karnych. [...] W toku rewizji sprawy ustanowiono, że w obwodzie Kamieniec Podolski nigdy nie istniała komórka POW, a więc nie istnieli jej członkowie ani kierownictwo, a oskarżenie tych osób było wymysłem ówczesnych pracowników NKWD. Na podstawie powyższego [wobec następujących osób] wyroki skazujące uchylić i sprawę umorzyć z powodu braku dowodów winy. Józef Czewski został pośmiertnie zrehabilitowany 5 czerwca 1958 r.*

Postanowienie o aresztowaniu Józefa Czewskiego. Ze zbiorów PAO w Chmielnickim
 Décision d'arrêter Józef Czewski. De la collection AEO de Khmelnytskyi

Józef CZEWSKI

En mai 1938, le NKVD de Kamianets-Podilskyi arrêta 66 personnes soupçonnées d'appartenir à l'Organisation militaire polonaise (POW). Parmi eux se trouvait Józef Czewski, chauffeur dans une carrière. Il fut accusé d'être membre du POW, de faire de l'agitation contre-révolutionnaire, de se préparer à commettre des actes de subversion dans la guerre [à venir] et d'appeler à un soulèvement. Les enquêteurs lui imputèrent également de rester en contact avec son frère, parti pour la Pologne. Par décision d'une troïka du NKVD le 20 septembre 1938, il fut fusillé et ses biens personnels confisqués. Il laissa derrière lui une femme, Eugenia, et une fille de dix mois. Lors de la révision des dossiers

le 31 mars 1958, l'enquêteur écrit : *Sur la base de l'examen des documents d'archives concernant le cas des 66 personnes mentionnées, il faut reconnaître que les preuves étaient insuffisantes pour engager des poursuites pénales contre elles. [...] Au cours de l'examen de l'affaire, il a été établi qu'il n'y avait jamais eu de réseau de POW dans la région de Kamianets-Podilskyi, donc pas de membres ou de direction, et l'accusation de ces personnes a été l'invention des employés du NKVD de l'époque. Sur la base de ce qui précède, [contre les personnes suivantes] les condamnations ont été annulées et l'affaire a été classée faute de preuves de culpabilité.* Józef Czewski a été réhabilité à titre posthume le 5 juin 1958.

◀ Postanowienie trójki NKWD z 20 września 1938 r. Czewskiego Józefa Sewerynowicza za przynależność do POW: rozstrzelać, a jego osobiste mienie skonfiskować. Ze zbiorów PAO w Chmielnickim

Décision du comité du NKVD du 20 septembre 1938, quant à la personne de Czewski Josif Sewerynowicz : fusiller et confisquer ses biens personnels. De la collection AEO de Khmelnytskyi

► Ósma strona postanowienia Prezydium chmielnickiego sądu obwodowego z fragmentem mówiącym, że w Kamieńcu Podolskim nigdy nie istniała komórka POW. Ze zbiorów PAO w Chmielnickim

Huitième page de la décision du Présidium du tribunal de district de Khmelnytskyi ou figure l'extrait indiquant qu'il n'y a jamais eu de réseau de POW à Kamianets-Podilskyi.

De la collection AEO de Khmelnytskyi

525

По материалам следствия осужденные характеризуются вражески настроенными против Советской власти лицами, однако при дополнительной проверке из показаний свидетелей, односельчан осужденных видно, что осужденные в подавляющем большинстве выходцы из бедняцких и середняцких семей, в период коллективизации активно участвовали в создании колхозов, добросовестно работали на производстве, в колхозах.

Из обвинительного заключения по делу усматривается, что руководителями контрреволюционной организации "ПОВ" в Каменец-Подольском районе являлись Кульвец, Эйсмунди др., однако как видно из обзорной справки по делу обвинения Кульвеца, Эйсмунда и др., все они 26.XII.1956 года определением Военного Трибунала ПриКВО были реабилитированы.

Осужденный по делу Синдигинский показал, что в контрреволюционную организацию "ПОВ" он был завербован Витковским, который был осужден, а 10.XII.1957 года определением Военного трибунала ПриКВО реабилитирован.

Президиум Хмельницкого Областного суда 4.I.1958 года прекратил дело в отношении Гнебовского, который завербовал в контрреволюционную организацию осужденного по настоящему делу Захарского С.К.

Проверкой установлено, что на территории С. Каменец-Подольский (ныне Хмельницкой) области никогда не существовала контрреволюционная организация "ПОВ" (т.6 л.д.485), следовательно не было членов ее и руководителей, а обвинения осужденных в этом является вымыслом бывших работников НКВД.

Таким образом, материалами дела и произведенной дополнительной проверкой установлено, что осужденные были привлечены к уголовной ответственности необоснованно и осуждены незаконно.

В силу вышеизложенного и руководствуясь Указом Президиума Верховного Совета СССР от 19 августа 1955 года, Президиум Хмельницкого областного суда

П О С Т А Н О В Л Я Е Т :

Протест прокурора Хмельницкой области удовлетворить. Постановление особой тройки УНКВД по Каменец-Подольской области от 20 сентября 1938 года в отношении:

1. ХРУСТИЦКОГО (ХРУСТИНСКОГО) Виктора Иосифовича
2. ВОНЦОВИЧА Николая Феликсовича
3. ЛОЗИНСКОГО Викентия Ивановича
4. ЦИХОЦКОГО Николая Николаевича
5. ЛОЗИНСКОГО Ф. Алоизия Кайтановича (Каяновича)
6. СЕНДИШЕВСКОГО Бронислава Станиславовича
7. ФЛЯКА Станислава Иосифовича
8. СЕДЛЕЦКОГО Иосифа Андреевича
9. БАЛИЦКОГО Станислава Иосифовича
10. ПОДГОРОДЕЦКОЙ Богомилы Иосифовны
11. ЗАХАРСКОГО Станислава Казимировича

SPRAWA Andrieja JAMKOWEGO i 32 INNYCH OSKARŻONYCH

W ramach „operacji polskiej” byli prześladowani nie tylko Polacy. W marcu 1938 r. NKWD obwodu winnickiego aresztowało 33 mężczyzn ze wsi Zozowo, Aleksandrowka i Rotmistrowka. Jedenastu z nich było narodowości ukraińskiej. Oskarżeni zostali o przynależność do *kontrrewolucyjnej polskiej nacjonalistycznej organizacji POW*. Mieli truć bydło, niszczyć maszyny rolnicze, sabotować plany produkcyjne kołchozu, a na wypadek wojny – podpalać zapasy zboża i niszczyć drogi kolejowe. Wszyscy wymienieni w sprawie „Andrieja Jamkowego i 32 innych [...]”, oskarżeni według protokołu NKWD z 22 września 1938 r., zostali rozstrzelani, a ich mienie zostało

skonfiskowane. 24 maja 1960 r. po zakończeniu rewizji sprawy śledczy KGB napisał: *w byłym Zarządzie NKWD obwodu winnickiego w latach 1937–1938 miało miejsce rażące naruszenie prawa, aresztowani byli ludzie bez dowodów na ich przestępczą działalność, podczas przesłuchań miało miejsce fałszowanie dokumentów śledztwa, a prowadzący śledztwo Zaputriajew w 1941 r. został skazany za naruszenia prawa. Na podstawie powyższego wnoszę, by Postanowienie trójki Zarządu NKWD obwodu winnickiego z 22 września 1938 r. [wobec następujących osób...] uchylić, a sprawę umorzyć z powodu braku dowodów winy.*

◀ Więzienie NKWD w Winnicy w 1943 r. Zdjęcie z raportu „Amtliches Material zum Massenmord von Winniza” (Oficjalne materiały dotyczące masowego mordu w Winnicy), Berlin, 1944 r. Reprodukcja A. Zechenter

Prison du NKVD à Vinnitsa en 1943. Photo du rapport « Amtliches Material zum Massenmord von Winniz » (Documents officiels sur le meurtre de masse à Vinnitsa), Berlin, 1944. Reproduction de A. Zechenter

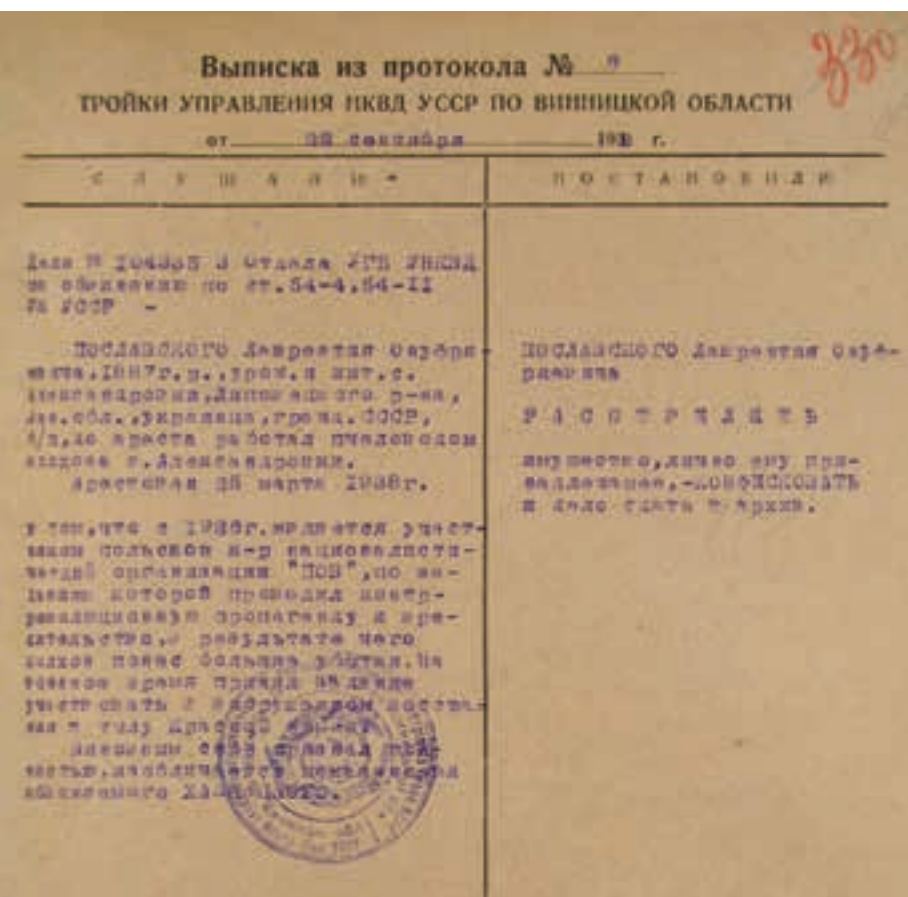
▶ Wykaz 33 aresztowanych osób. Pierwszy z listy: Albin Zadernowski został wyłączony ze sprawy. Pozostali zostali rozstrzelani. Ze zbiorów PAO w Winnicy

Liste des 33 personnes arrêtées. Le premier de la liste, Albin Zadernowski, a été exclu de l'affaire. Les autres ont été fusillés. Aus den Beständen des De la collection des Archives d'Etat de l'oblast de Vinnitsa (ci-après : AEO de Vinnitsa)

1. ~~ЗАДЕРНОВСКИЙ Альбин Генрихович~~
- ✓ 2. ~~ИМНОВОЙ Андрей Антонович~~
- ✓ 3. ~~ХАНАЦКИЙ Александр Матвеевич~~
- ✓ 4. ~~ШАТКОВСКИЙ Станислав Иванович~~
- ✓ 5. ~~ИРОПИВНИЦКИЙ Петр Казимирович~~
- ✓ 6. ~~ДРАВОВИЧ Лука Васильевич~~
- ✓ 7. ~~КУЧЕВСКИЙ Платон Андреевич~~
- ✓ 8. ~~ВРАСНОСЕЛЬСКИЙ Павел Леонтьевич~~
- ✓ 9. ~~БЕРОДСКИЙ Василий Фадеевич~~
- ✓ 10. ~~СОБОДЕРСКИЙ Иван Дмитриевич~~
- ✓ 11. ~~ХАНАЦКИЙ Семен Федорович~~
12. ~~СКОМАРОВСКИЙ Иосиф Войцехович~~
- ✓ 13. ~~ХАНАЦКИЙ Сергей Григорьевич~~
- ✓ 14. ~~ИРОПИВНИЦКИЙ Франц Валентинович~~
- ✓ 15. ~~ЛЕБЕДОВСКИЙ Николай Леонтьевич~~
- ✓ 16. ~~СТАДНЕВСКИЙ Марьян Францевич~~
- ✓ 17. ~~СКОМАРОВСКИЙ Иван Томашевич~~
- ✓ 18. ~~КОЗАКЕВИЧ Семен Филиппович~~
- ✓ 19. ~~СВИРСКИЙ Леонисий Карлович~~
- ✓ 20. ~~ЦЫМБОВСКИЙ-ВЕРДИНСКИЙ Константин~~
- ✓ 21. ~~ПОСЛАВСКИЙ Лаврентий Онуфриевич~~
- ✓ 22. ~~ХМЕЛЬНИЦКИЙ Филипп Андреевич~~
- ✓ 23. ~~РУЖАНСКИЙ Николай Варфоломаевич~~
- ✓ 24. ~~ДЕМПИЦКИЙ Кароль Адамович~~
- ✓ 25. ~~ПОСЛАВСКИЙ Яков Онуфриевич~~
- ✓ 26. ~~КУЗНЯРСКИЙ Марк Иванович~~
- ✓ 27. ~~СВИРСКИЙ Павел Петрович~~
- ✓ 28. ~~СВИРСКИЙ Марк Иосифович~~
- ✓ 29. ~~БАРСКИЙ Кирилл Акимович~~
- ✓ 30. ~~МЕЛЬНИЧУК Иван Федорович~~
- ✓ 31. ~~БЕРОДСКИЙ Павел Дмитриевич~~
- ✓ 32. ~~СЛИВИНСКИЙ Тадеуш Андреевич~~
- ✓ 33. ~~ДОМАШЕВСКИЙ Петр Марцианович~~
- ✓ 34. ~~ДРАГОМИРЕЦКИЙ Григорий Петрович~~

L'AFFAIRE ANDREI JAMKOVY ET 32 AUTRES ACCUSÉS

Wypis z akt. Postanowienie trójki NKWD w Winnicy z 22 września 1938 r. o rozstrzelaniu jednej z 33 osób ze sprawy „Andrieja Jamkowego i 32 [...]” – Ławrientija Onufrijewicza Posławskiego, narodowości ukraińskiej (obywatela ZSRS). Ze zbiorów PAO w Winnicy

Extrait des fichiers. Décision prise par la troïka du NKVD de Vinnitsa le 22 septembre 1938 de fusiller l'une des 33 personnes de l'affaire « Andrei Jamkovy et 32 [...] » – Lavrenti Onoufryevich Poslavski, de nationalité ukrainienne (citoyen soviétique). De la collection AEO de Vinnitsa

Dans le cadre de « l'opération polonaise », il n'y a pas que les Polonais qui ont été persécutés. En mars 1938, le NKVD de l'oblast de Vinnitsa arrêta 33 hommes des villages de Zozovo, Aleksandrovka et Rotmistrovka. Onze d'entre eux étaient de nationalité ukrainienne. Ils furent accusés d'appartenir à l'organisation polonaise nationaliste et contre-révolutionnaire POW. Ils auraient empoisonné du bétail, détruit des machines agricoles, saboté les plans de production de la ferme collective, mis le feu aux stocks de céréales et détruit les voies ferrées en préparation de la future guerre. Tous ceux mentionnés dans l'affaire « Andrei Jamkovy et 32 autres [...] », accusés en vertu du protocole de NKVD du 22 septembre 1938, ont été fusillés et leurs biens confisqués. Le 24 mai 1960, à l'issue du réexamen de l'affaire, l'enquêteur du KGB écrit : *il y a eu violation flagrante de la loi par l'ancien conseil du NKVD de l'oblast de Vinnitsa dans les années 1937–1938 ; des personnes ont été arrêtées sans aucune preuve d'activité criminelle, on a falsifié des documents de l'enquête pendant les interrogatoires et l'enquêteur Zaputriaev a été condamné en 1941 pour violation de la loi. Sur la base de ce qui précède, je demande que l'ordonnance de la troïka du NKVD de l'oblast de Vinnitsa du 22 septembre 1938 [contre les personnes suivantes ...] soit annulée et que l'affaire soit classée faute de preuve de culpabilité.*

Передопрошенные в мае 1960 года свидетели: ПАСЕЧНИК Г.О., КОЗЛОВСКАЯ М.К. и КУЗНЯРСКАЯ Л.С. показали, что об антисоветской деятельности ЯМКОВСКОГО А.А. и других им ничего не известно, что в 1938 году протоколы допроса им не читали и они подписали их, не зная содержания.
/ том III л.д. 470-477 /

Свидетели ДРОГОМИРЕЦКИЙ П.Г., КОЗЛОВСКИЙ Я.П., ИЛЬЧУК П.М. не передопрошены, так как КОЗЛОВСКОГО и ИЛЬЧУКА нет в живых. Местонахождение ДРОГОМИРЕЦКОГО не установлено. Но их показания аналогичны показаниям передопрошенных свидетелей поскольку они не подтверждены, то не могут быть положены в основу обвинения ЯМКОВОМУ и другим.
/ том III л.д. 483 /

Вновь допрошенные свидетели: ПАСЕЧНИК Ф.Т., ПАСЕЧНИК И.П., КУЧЕР И.Ф., КУЧЕР Д.А., ПРИЧЕПА П.Г., БРОДСКИЙ Н.В. и другие показали, что об антисоветской деятельности ЯМКОВОГО А.А. и других, их причастности к каким-либо антисоветским организациям им ничего не известно.
/ том III л.д. 456-482 /

Проверкой установлено, что в бывшем УНКВД по Винницкой области в 1937-1938 годах грубо нарушалась социальная справедливость, арестовывались лица без наличия данных о преступной деятельности, при допросах фальсифицировались следственные документы, а руководившие следствием по настоящему делу ЗАПУТРИКОВ в 1941 году осужден за нарушение социализма.
/ том III л.д. 484 /

На основании изложенного,

ПО Л А Г А Л Б Ы :

Постановление Тройки УНКВД УССР по Винницкой области от 22 сентября 1938 года в отношении -

Fragment postanowienia śledczego KGB w Winnicy z 24 maja 1960 r. mówiący o rażącem naruszeniu prawa w Zarządzie NKWD obwodu winnickiego w latach 1937-1938. Ze zbiorów PAO w Winnicy

Extrait de la décision d'enquête du KGB de Vinnitsa du 24 mai 1960, constatant une violation flagrante de la loi au sein du conseil du NKVD de l'oblast de Vinnitsa en 1937-1938. De la collection AEO de Vinnitsa

Передопро
.О., КОЗЛОВСКАЯ
оветской деятел
известно, что
подписали их.

Być Polakiem w ZSRR w 1938 r. to to samo, co być Żydem w III Rzeszy

Helena Trybel, świadek ludobójstwa, matka Jurija Jechanurowa
– premiera Ukrainy w latach 2005–2006

Être Polonais en URSS en 1938 équivaut à être Juif sous le Troisième Reich

Helena Trybel, témoin du génocide, mère de Yuri Yechnurov
– premier ministre d'Ukraine dans les années 2005–2006

Inscenizacja aresztowania.
Grupa Rekonstrukcyjno-Filmowa Bemowo,
fot. C. Pomykało

Reconstitution de l'arrestation.
Groupe de reconstruction historique Bemowo,
fot. C. Pomykało

ВОЕННЫЙ ТРИБУНАЛ
Одесского военного округа

НАЧАЛЬНИКУ УЧЕТНО-АРХИВНОГО ОТДЕЛА
ПО ОДЕССКОЙ ОБЛАСТИ

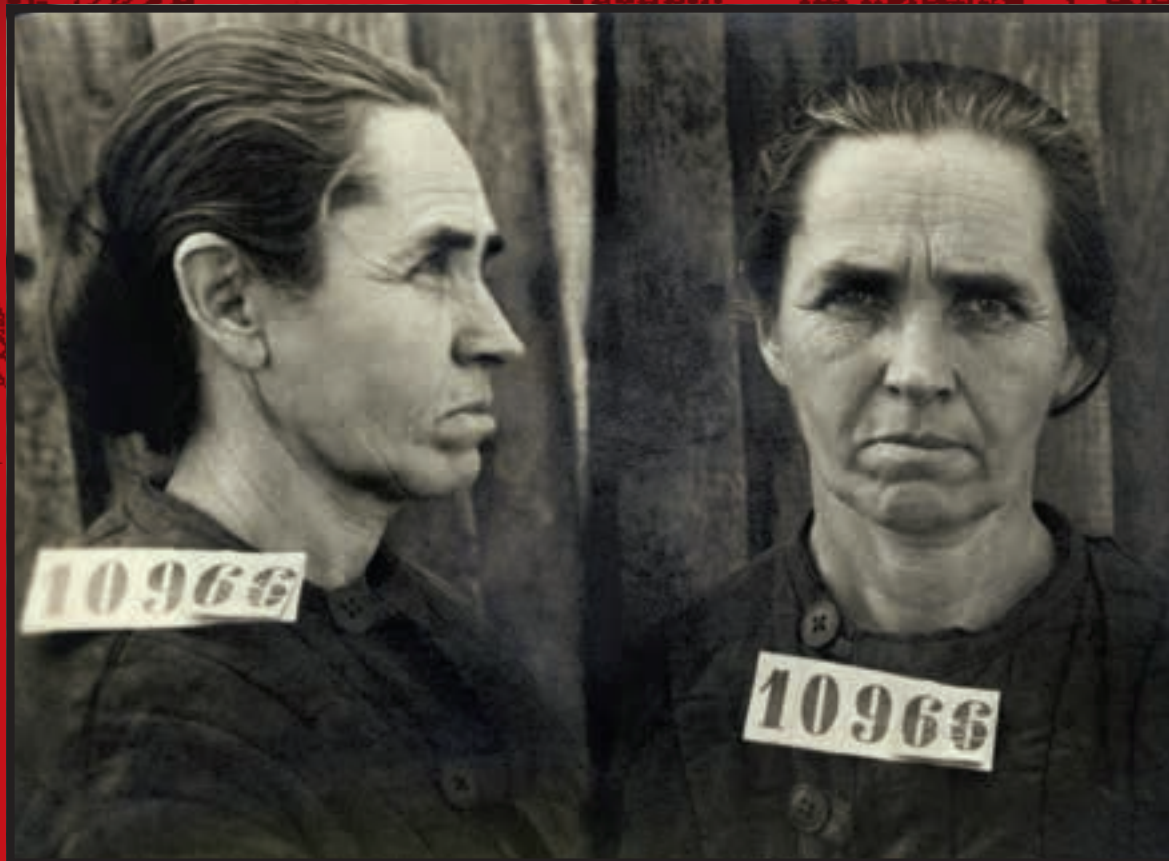
Ч. апреля 1957 г.
№ 0831

КОПИЯ: НАЧАЛЬНИКУ СПЕЦОТДЕЛА У
ОБЛ.

г.Оде

РУ ОДЕССК
КРУГА

г.Оде

Kazimiera NOWAKOWSKA

Kazimiera Nowakowska, córka Leona, ur. 1889 r.,
zamieszkała w mieście Kotovsk, narodowość
polska (obywatelstwo ZSRS). Ze zbiorów PAO w Odessie

Kazimiera Nowakowska, fille de Léon, né en 1889,
résidant dans la ville de Kotovsk, nationalité
polonaise (citoyenneté soviétique). De la collection
des Archives d'Etat de l'oblast d'Odessa (ci-après : AEO d'Odessa)

Jeszcze raz mówię, że o kontrrewolucyjnej działalności swojego męża [...] nic nie wiem. W mojej obecności jakichkolwiek kontrrewolucyjnych rozmów nie było. Tak podczas przesłuchania broniła się Kazimiera Nowakowska. Jej mąż Feliks został skazany decyzją NKWD z 1 października 1937 r. na karę śmierci. Oskarżony został o aktywne uczestnictwo w polskiej kontrrewolucyjnej szpiegowsko-dywersyjnej organizacji sabotażowej, istniejącej jakoby w zakładzie taborowo-remontowym stacji kolejowej Kotowsk. Nowakowska została aresztowana jako żona skazanego „szpiega” i „wroga ludu”. Podczas przesłuchania martwiła się o swoich dwóch pełnoletnich synów oraz o siedemnastoletnią córkę: w chwili mojego aresztu gdzie ją zabrano i nie wiem, gdzie obecnie przebywa. W akcie oskarżenia zarzucono jej, że chociaż wiedziała o kontrre-

wolucyjnej działalności męża, nie poinformowała o tym organów władzy sowieckiej. Postanowieniem Kolegium Specjalnego NKWD z sierpnia 1938 r. została zesłana jako społecznie niebezpieczny element na 5 lat do Kazachstanu. 20 marca 1957 r. w zażaleniu na wyrok do Trybunału Wojskowego Odeskiego Okręgu Wojskowego napisano: *Postanowienie Kolegium Specjalnego nie może pozostać w mocy i należy je unieważnić ze względu na to, że w sprawie brak jest dowodów winy K. Nowakowskiej, a ona do inkryminowanych jej czynów się nie przyznała.* 4 kwietnia 1957 r. wyrok wobec Kazimieri Nowakowskiej został uchylony, sprawę umorzono z powodu braku znamion przestępstwa i nakazano zwrot obligacji skonfiskowanych jej podczas rewizji w mieszkaniu.

ВЫПИСКА ИЗ ПРОТОКОЛА

Особого совещания при Народном комиссаре внутренних дел СССР

от 28 августа 1938 г. 9.7.

СЛУШАЛИ	ПОСТАНОВИЛИ
<p>6. Дело № 220/ДТО Одесск. в. р. о НОВАКОВСКОЙ Казимире Леонтьевне, 1889 г.р.</p>	<p>НОВАКОВСКОЮ Казимиру Леонтьевну - как соц. опасный элемент - сослать в Казахстан сроком на ПЯТЬ лет, соч. срок с 9/X-37 г. Дело сдать в архив.</p>

Отл. секретарь Особого совещания

Т. д. Народного. II. 1938

Wypis z protokołu Kolegium Specjalnego NKWD ZSRS z 28 sierpnia 1938 r.: *K. Nowakowska jako społecznie niebezpieczny element podlega zesłaniu do Kazachstanu na okres 5 lat, licząc od 9 października 1937 r.* Ze zbiorów PAO w Odessie

Extrait du protocole de la Commission spéciale du NKVD de l'URSS du 28 août 1938 : *K. Nowakowska, en tant qu'élément socialement dangereux, a été déportée au Kazakhstan pour une période de 5 ans à compter du 9 octobre 1937.*

De la collection AEO d'Odessa

★
ИЗДАНИЕ ТРИБУНАЛА
№ 0882
г. Одесса

Encore une fois, je ne sais rien des activités contre-révolutionnaires de mon mari [...]. Aucune discussion contre-révolutionnaire n'a eu lieu en ma présence. C'est ainsi que Kazimiera Nowakowska se défendit lors de l'in-

Kazimiera NOWAKOWSKA

Казимієра Новаковська
№ 0882
г. Одесса

Направлено для исполнения делу вместе с определением
Военного трибунала ЮВВО № Н-0177 от 2 апреля 1957 г. по делу
г-же НОВАКОВСКОЙ Казимієры Леславны, 1009 г. рождения.
Продлеваемо определена проша объявить под расписку
г-же НОВАКОВСКОЙ, принять жеца по вопросу возврата имущества
у нее объявивше, дело оставить на гражданки, а в трибунал три-
бунал (ЮВВО) сообщить делу объявления определени.

Копия определения в 1 экземпляре направляется для исполнения
для исполнения в указанные сроки, а в ЮВВО – для сведения.

ПРИЛОЖЕНИЕ: 1-му вдр. – дело в одном томе с л/ж. № 01007 в
воина определении на 2 листах с л/м
№ 1120 ;
2 и 3 вдр. – по одной копии определения, на 2 ли-
стах двадца, с в/мб № 1120.

▲ Fragment pisma Trybunału Wojskowego z 4 kwietnia 1957 r. do Prokuratury Wojskowej z informacją o uchyleniu wyroku Kazimierzy Nowakowskiej, z poleceniem przekazania odpisu orzeczenia zainteresowanej oraz zwrotu obligacji skonfiskowanych jej podczas rewizji. Ze zbiorów PAO w Odessie

Extrait de la lettre du Tribunal militaire du 4 avril 1957 au Parquet militaire indiquant que la condamnation de Kazimiera Nowakowska a été révoquée, avec instruction de transmettre une copie de la décision à l'intéressée et de restituer les obligations qui lui avaient été confisquées lors de la perquisition. De la collection AEO d'Odessa

► List Kazimierzy Nowakowskiej do Prokuratury Wojskowej Odeskiego Okręgu Wojskowego z 9 lutego 1957 r. z prośbą o rozpatrzenie zażalenia na bezpodstawne oskarżenie. Ze zbiorów PAO w Odessie

Lettre de Kazimiera Nowakowska au Parquet militaire du district militaire d'Odessa datée du 9 février 1957 demandant l'examen de sa plainte contre une accusation sans fondement. De la collection AEO d'Odessa

terrogatoire. Son mari Feliks fut condamné à mort par décision du NKVD du 1er octobre 1937. Il était accusé de participation active à une organisation polonaise contre-révolutionnaire de sabotage et d'espionnage, qui aurait opéré dans l'atelier de réparation de la gare de Kotovsk. Nowakowska fut arrêtée en tant qu'épouse d'un « espion » condamné et d'un « ennemi du peuple ». Lors de l'interrogatoire, elle s'inquiétait pour ses deux fils adultes et sa fille de 17 ans : *au moment de mon arrestation, on l'a emmenée quelque part et je ne sais où elle se trouve maintenant.* Dans l'acte d'accusation, elle est incriminée de ne pas avoir informé les autorités soviétiques des activités contre-révolutionnaires de son mari. Par une décision du Collège spécial du NKVD prise en août 1938, elle fut exilée au Kazakhstan pendant 5 ans en tant qu'élément socialement dangereux. Dans une plainte contre le verdict adressée au tribunal militaire du district militaire d'Odessa et datée du 20 mars 1957, on écrit : *La décision de la Commission spéciale ne peut rester en vigueur et doit être annulée en raison du manque de preuves de la culpabilité de K. Nowakowska dans cette affaire ; par ailleurs l'accusée n'a pas avoué les actes incriminants.* Le 4 avril 1957, la condamnation à l'encontre de Kazimiera Nowakowska fut annulée, l'affaire classée en raison de l'absence de casier judiciaire et les obligations qui lui avaient été confisquées lors de la perquisition de son l'appartement restituées.

Воспитану прокурору Орского ^{№ 16}
Военного округа полк. Бяструму

Новаковской Казимире Леоковны,
1887 года рождения, проживающей в
г. Орске, Театральный пер. 5 кв. 3

После ареста моего мужа Новаковского
Феликса Петровича, в октябре 1937 года меня
подвергли предварительному тюремному заключению
сроком до 2-х месяцев.

В июне 1939 года с группой других заключенных, не
имев приговора и суда, я была направлена в
Казахену ССР в порядке военной высылки сроком
на 5 лет.

Считаю арест и осуждение моего мужа не
обоснованными, поэтому прошу рассмотреть мою
жалобу и снять это гнетущее пятно с меня и
моих детей, которых я не могу уже более видеть.

9 февраля 1957 г.

Новаквич

Wojciech PIRÓG

Wojciech Piróg, syn Adama, ur. 1913 r.
we wsi Greczany, narodowość
polska (obywatelstwo ZSRS).

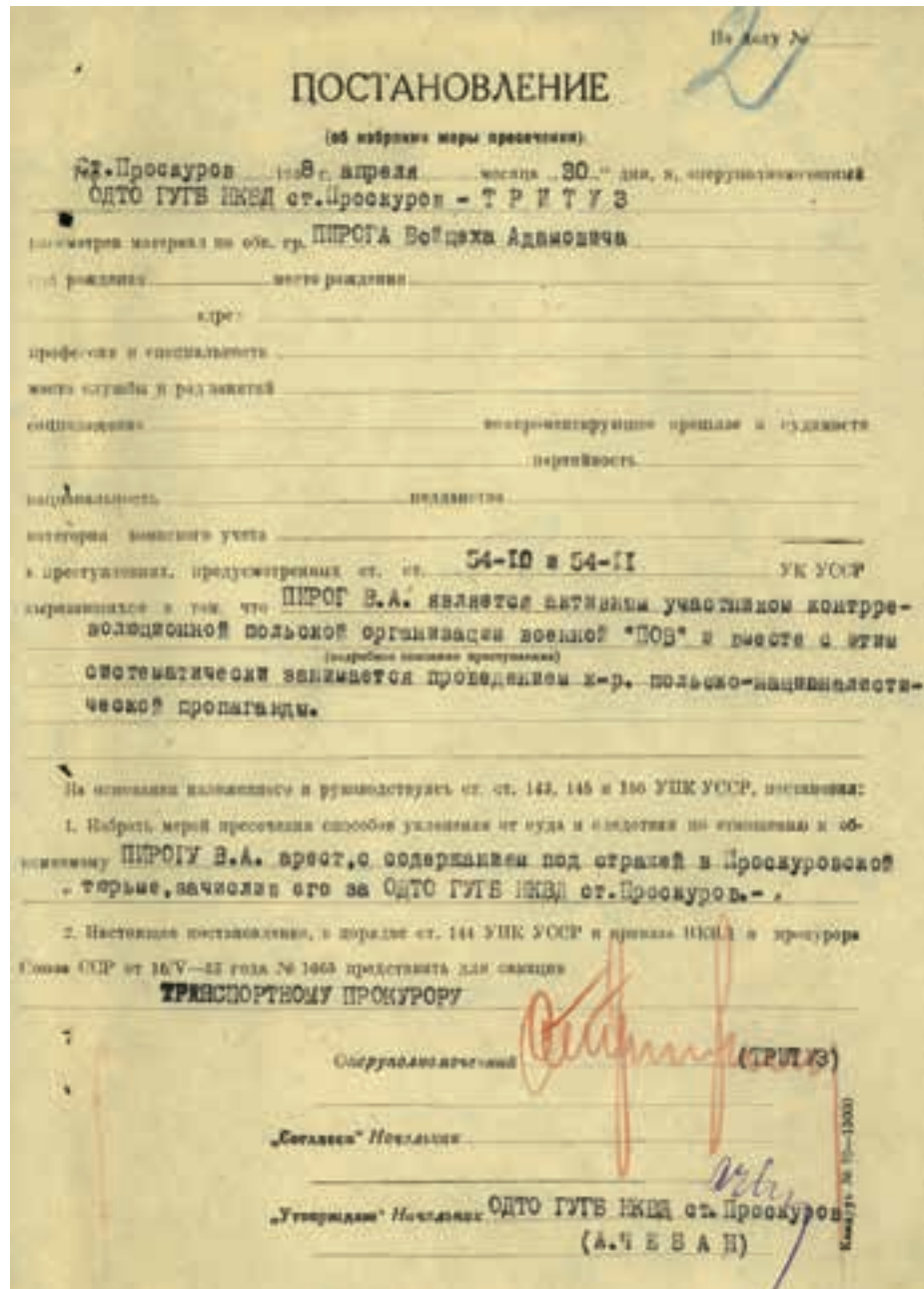
Ze zbiorów PAO w Chmielnickim

Wojciech Piróg, fils d'Adam, né en 1913
dans le village de Grechany, nationalité
polonaise (citoyenneté soviétique).

De la collection AEO de Khmelnytskyi

*Призем; прошу Вашего рассмотрение
высказать мне справку о реа-
билитации моего брата.*

Na zakończenie przesłuchania, w odręcznym liście do naczelnika NKWD oddziału Greczany, Wojciech Piróg przyznał się do wszystkich zarzucanych mu czynów. W ostatnim zdaniu napisał: *proszę organy śledcze, by miały na względzie moją rodzinę i to, co zrobiłem dobrego, [i] dały mi możliwość zmiany i usprawiedliwienia przed narodem radzieckim swoich czynów i stania się pełnoprawnym obywatelem ZSRS. W ten sposób chciał ratować najbliższych: żonę Marię, ośmioletnią córkę i czteroletniego syna. Po półrocznym pobycie w areszcie 24 października 1938 r. został oskarżony o to, że był członkiem POW, która w przypadku wojny miała zostać użyta w celu organizacji zbrojnego powstania przeciw władzy radzieckiej i prowadzenia aktów dywersyjnych na kolei. Wyrokiem trójki NKWD obwodu kijowskiego Wojciech Piróg został rozstrzelany 26 października 1938 r., a jego mienie zostało skonfiskowane. Nie wiadomo, jaki los spotkał żonę skazanego. Jego siostra w liście z lipca 1958 r. do Prokuratora Okręgowego miasta Chmielnicki pisze: *jako opiekunka jego małoletnich dzieci – syna i córki – proszę o informację, czy sprawa mojego brata została umorzona z powodu braku dowodów winy. Prezydium obwodu chmielnickiego uchyliło wyrok na Wojciecha Piróga, ponieważ oskarżenie zostało sformułowane wyłącznie na podstawie zeznań osobistych oskarżonego, które nie znalazły potwierdzenia w toku przesłuchania świadków [przesłuchanych w ramach rewizji sprawy]. Zeznania oskarżonego nie mogą stanowić dowodu jego działalności, gdyż nie odpowiadały one rzeczywistości. Piróg został pośmiertnie zrehabilitowany 18 kwietnia 1959 r.**

Postanowienie z 30 kwietnia 1938 r. o aresztowaniu Wojciecha Piróga.
Ze zbiorów PAO w Chmielnickim

Décision du 30 avril 1938 relative à l'arrestation de Wojciech Piróg.
De la collection AEO de Khmelnytskyi

Wojciech PIRÓG

À la fin de l'interrogatoire, dans une lettre manuscrite adressée au chef du NKVD de l'unité de Grechany, Wojciech Piróg avoua tous les actes allégués. Dans sa dernière phrase, il écrit : *Je demande aux organes d'enquête de prendre en consideration ma famille et ce que j'ai pu faire de bon [et] de me donner l'opportunité de changer et de justifier mes actions devant le peuple soviétique et de devenir un citoyen à part entière de l'URSS.* Ce faisant, il voulait sauver ses proches : sa femme Maria, une fille de huit ans et un fils de quatre ans. Après un séjour de six mois en garde à vue, le 24 octobre 1938, il fut accusé d'être membre du POW, dont l'objectif en cas de guerre était d'organiser un soulèvement armé contre le pouvoir soviétique ainsi que de mener des actes de sabotage sur les chemins de fer. En vertu du verdict de la troika du NKVD de la région de

Kiev, Wojciech Piróg fut fusillé le 26 octobre 1938 et ses biens confisqués. On ignore ce qui est arrivé à la femme du condamné. La sœur de celui-ci écrit en juillet 1958 dans une lettre adressée au procureur du district de la ville de Khmelnytskyï ce qui suit : *en tant que gardienne de ses enfants mineurs – son fils et sa fille – je voudrais savoir si le dossier de mon frère a été abandonné faute de preuves de culpabilité.* Le présidium de l'oblast de Khmelnytskyï finit par annuler la condamnation de Wojciech Piróg, car l'accusation avait été formulée uniquement sur la base du témoignage personnel de l'accusé, non confirmé lors de l'interrogatoire des témoins [entendus dans le cadre de l'examen de l'affaire]. *Le témoignage de l'accusé ne peut constituer une preuve de son activité, car il ne correspondait pas à la réalité.* Piróg fut réhabilité à titre posthume le 18 avril 1959.

► List siostry Wojciecha Piróga z 11 lipca 1958 r. do Prokuratora Obwodu Chmielnickiego z prośbą o wydanie zaświadczenia, że brat został zrehabilitowany. Ze zbiorów PAO w Chmielnickim

Lettre de la sœur de Wojciech Piróg datée du 11 juillet 1958 et adressée au procureur de l'oblast de Khmelnytskyï, demandant un certificat de réhabilitation de son frère.

De la collection AEO de Khmelnytskyï

Обл. Прокурору г. Семейского.

1293
12.15.58

Обл. про-ку Тироз Марии
Адамович против г. Семейского
удий предм. Треземн ур. Добролюбив

Заявление.

2ой Облг. милиции г. Семейского
мне сообщено, что мой брат - Тироз
Войцех Адамович, который в 1938 году
2го мая был репрессирован, умер в 1947 году,
а по этому, я как свидетеля оставившая
2ой не полнолетние детей брата - дочери и сына,
обращаюсь к Вам с просьбой сообщить
мне, прекращено-ли дело по обвинению
моего брата - Тироза Войцеха Адамовича
за не доказанностью предъявленного обвинения,
так все другие граждане репрессирован-
ные в этом-же году т.е. в 1937-38 году.
Брат мой - Тироз Войцех Адамович 1903г. рож.
работал до ареста 1938г. на ст. Треземн
Зам. начальника отдела розетной тали.

Трезем; прошу Вашего рассмотре-
ния. Сообщить мне справку о ре-
абилитации моего брата.

11/II-1958г.

Зе Тироз

[...] aresztowani byli ludzie bez dowodów na ich przestępczą działalność, podczas przesłuchań miało miejsce fałszowanie dokumentów śledztwa [...]

Śledczy KGB, 24 maja 1960 r. (Sprawa „Andrieja Jamkowego i 32 innych oskarżonych”)

[...] des personnes ont été arrêtées sans aucune preuve de leurs activités criminelles, les documents de l'enquête ont été falsifiés lors des interrogatoires [...]

Enquêteur du KGB, 24 mai 1960 (Affaire « Andrei Jamkovy et 32 autres accusés »)

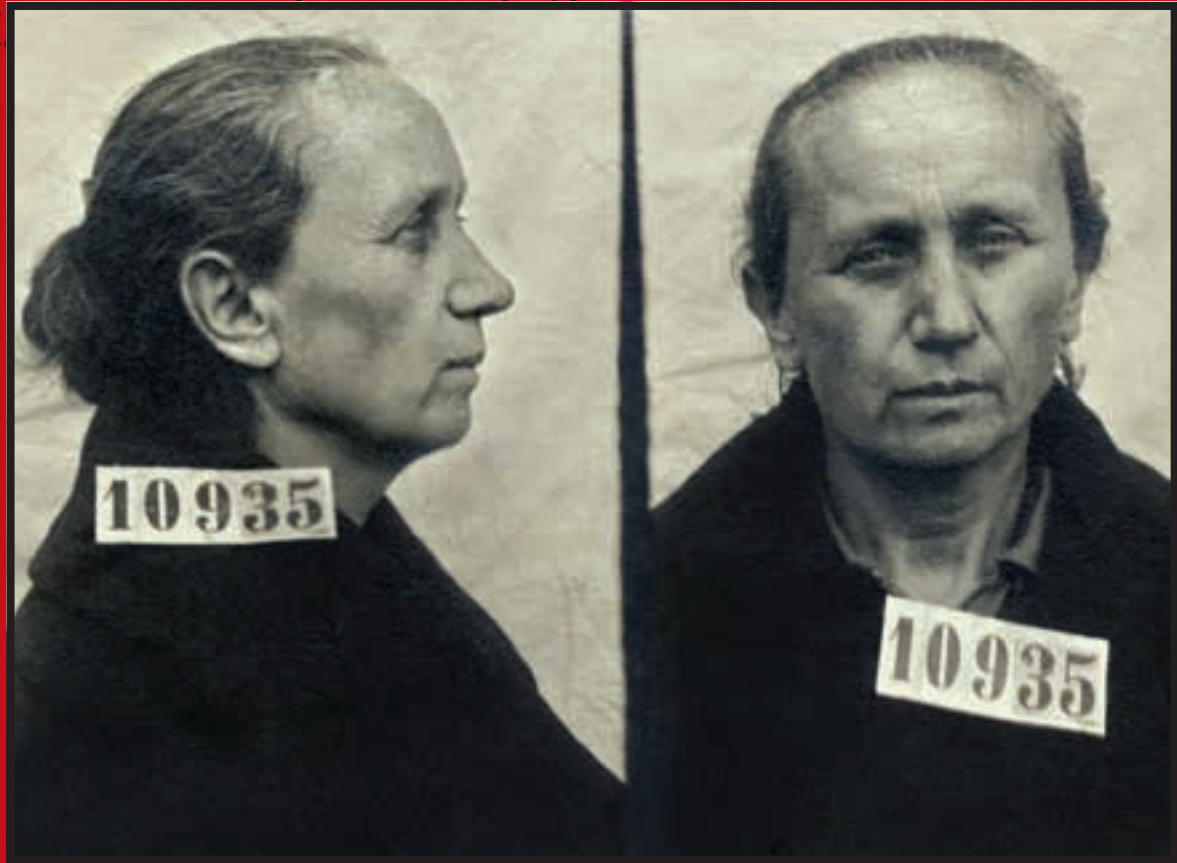
Inscenizacja przesłuchania.
Grupa Rekonstrukcyjno-Filmowa Bemowo,
fot. C. Pomykało

Reconstruction de l'interrogatoire.
Groupe de reconstruction historique Bemowo,
photo de C. Pomykało

Гр. *Токарский Александр Васильевич*
Польский *Польский* *в* *интересах* *государственной* *организации*
за активную к.р. деятельность
на ж.д. транспорте (собным решением НКВД СССР от 1-го октября
1937г. осужден по *10* категории, к высшей мере
указан

Maria TOKARSKA

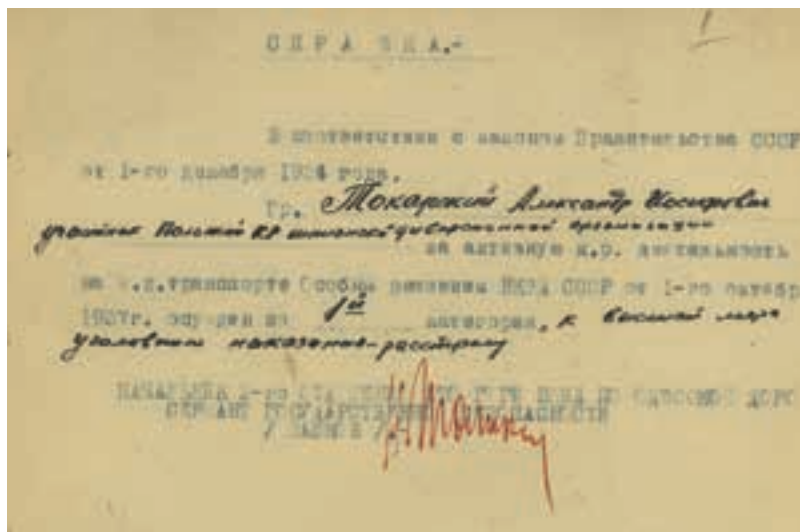

Maria Tokarska, córka Siemiona, ur. 1885 r.
w Kotowsku, narodowość polska
(obywatelstwo ZSRS). Ze zbiorów PAO w Odessie

Maria Tokarska, fille de Siemion, née en 1885
à Kotovsk, nationalité polonaise (citoyenneté
soviétique). De la collection AEO d'Odessa

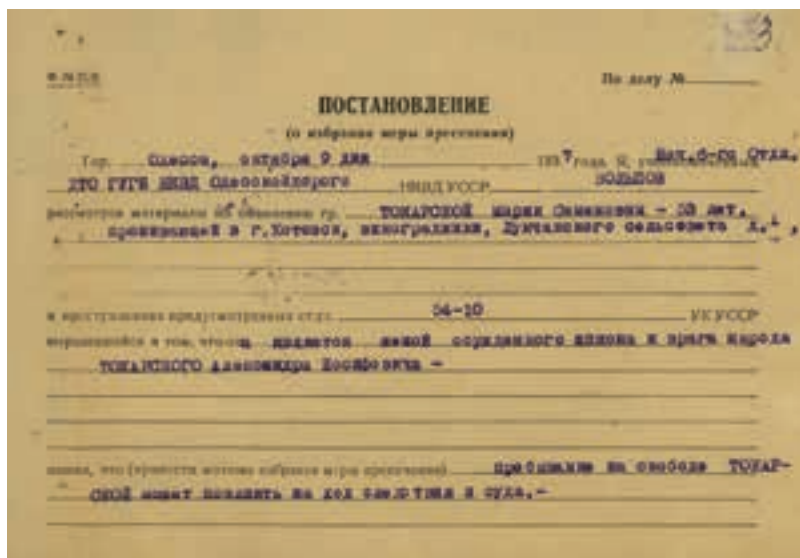
Maria Tokarska została aresztowana w październiku 1937 r. i osadzona w więzieniu w Odessie. W tym samym czasie zatrzymano jej syna. 10 grudnia 1937 r. Tokarską oskarżono o to, że wiedziała o działalności męża Aleksandra w polskiej wojskowej organizacji kontrrewolucyjno-szpiegowsko-dywersyjnej, za co został on rozstrzelany w 1937 r. 28 sierpnia 1938 r. Kolegium Specjalne NKWD podjęło decyzję o zesłaniu Tokarskiej jako *elementu społecznie niebezpiecznego* do Kazachstanu na 5 lat. Zachowały się jej listy z 1939 r. do szefa NKWD Ławrientija Berii. Prosiła w nich o rewizję akt sprawy, ponieważ nie wiedziała, za co została ukarana. Tłumaczyła, że podczas przesłuchania była wystraszona. Śledczy spisał jej odpowiedzi, ale jako ledwo piśmienna nie była w stanie ich przeczytać. Nakazano jej podpisać obie strony protokołu, w tym niezapisaną. Po fakcie prosiła o kolejne przesłuchanie, ale słyszała zawsze, że *jeśli zajdzie potrzeba, to ją wezwą*. Dalej Maria Tokarska pisała w liście, że klimat, w którym żyje, zniszczył jej zdrowie. Z powodu reumatyzmu, poważnej choroby serca i astmy nie może pracować, a innych środków utrzymania nie ma. Prosiła o pozwolenie na powrót do dzieci lub zmniejszenie liczby lat zsyłki. Oprócz syna miała trzy zameżne córki.

Informacja, że zgodnie z *ustawą rządu ZSRS* Tokarski Aleksander, syn Józefa, członek *polskiej kontrrewolucyjnej organizacji dywersyjnej*, skazany został na rozstrzelanie. Ze zbiorów PAO w Odessie

Extrait informant qu'en vertu de la loi du gouvernement de l'URSS, Tokarski Aleksander, fils de Józef, membre de l'organisation polonaise contre-révolutionnaire, a été condamné à mort.

De la collection AEO d'Odessa

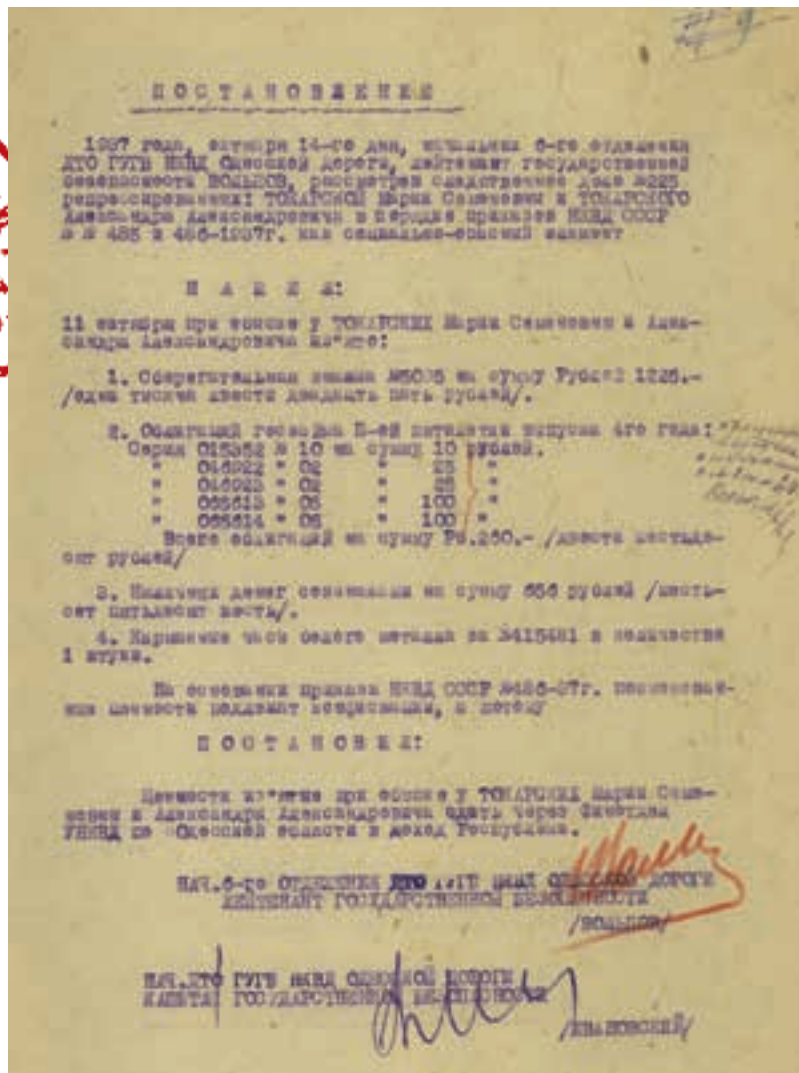

Postanowienie o zastosowaniu wobec Marii Tokarskiej środka zapobiegawczego w postaci aresztowania.

Ze zbiorów PAO w Odessie

Décision d'appliquer une mesure préventive sous forme d'arrestation contre Maria Tokarska.

De la collection AEO d'Odessa

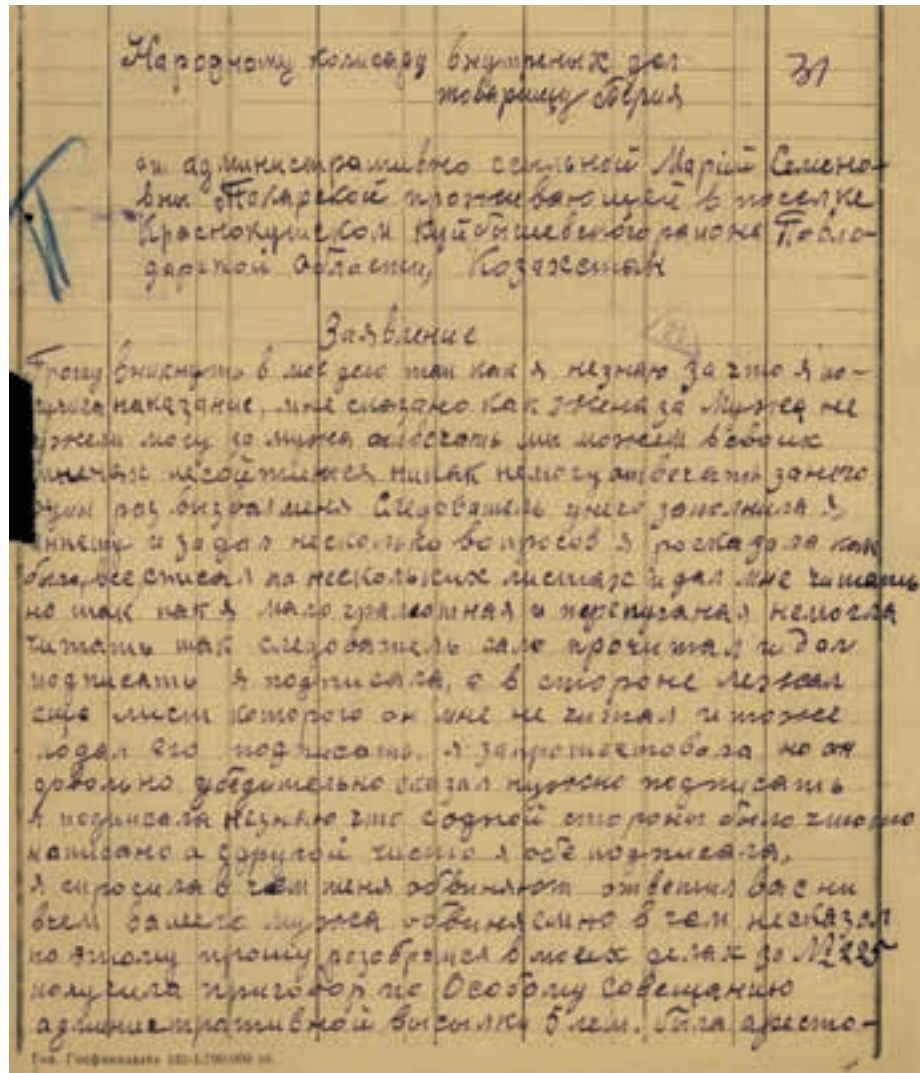

Postanowienie o konfiskacie znalezionych w domu małżeństwa Tokarskich przedmiotów i pieniędzy oraz przekazaniu ich do wydziału finansowego Zarządu NKWD obwodu odesskiego i zaliczeniu do dochodu republiki. Ze zbiorów PAO w Odessie

Décision de confisquer les objets et l'argent trouvés dans la maison du couple Tokarski, de les transmettre au service financier du conseil du NKVD de l'oblast d'Odessa et de les inclure dans les revenus de la république. De la collection AEO d'Odessa

Maria TOKARSKA

Maria Tokarska fut arrêtée en octobre 1937 et incarcérée à Odessa. Au même moment, son fils subit le même sort. Le 10 décembre 1937, Tokarska fut accusée d'avoir eu connaissance des activités de son mari Alexandre dans une organisation militaire polonaise contre-révolutionnaire, ce qui lui avait valu d'être fusillé la même année. Le 28 août 1938, la Commission spéciale du NKVD décida d'envoyer en exil Tokarska pour cinq ans au Kazakhstan, en tant qu'élément socialement dangereux. Ses lettres de 1939, adressées au chef du NKVD Lavrenti Beria, ont été conservées. Elle y demande une révision du dossier, car elle ne sait pas pourquoi elle a été punie. Elle explique qu'elle était effrayée pendant l'interrogatoire. L'enquêteur notait ses réponses, mais étant quasiment analphabète, elle n'a pas pu les lire. On l'a obligé à signer les deux pages du protocole, dont l'une était blanche. Après quoi, elle a demandé une autre audition, mais pour obtenir toujours la même réponse : *on vous appellera si nécessaire*. Plus loin, Maria Tokarska écrit dans la lettre que le climat dans lequel elle vit a détruit sa santé. En raison de rhumatismes, d'une grave maladie cardiaque et de l'asthme, elle ne peut travailler et elle n'a aucun autre moyens de subsistance. Elle demande à être autorisée à retourner auprès de ses enfants ou qu'on lui octroie une réduction du nombre d'années d'exil. En plus de son fils, elle avait trois filles mariées.

List od zesłanej do Kazachstanu Marii Tokarskiej do Ławrientija Berii z prośbą o rewizję akt jej sprawy. Ze zbiorów PAO w Odessie

Lettre de Maria Tokarska, envoyée du Kazakhstan, à Lavrenti Beria, demandant une révision de son dossier. De la collection AEO d'Odessa

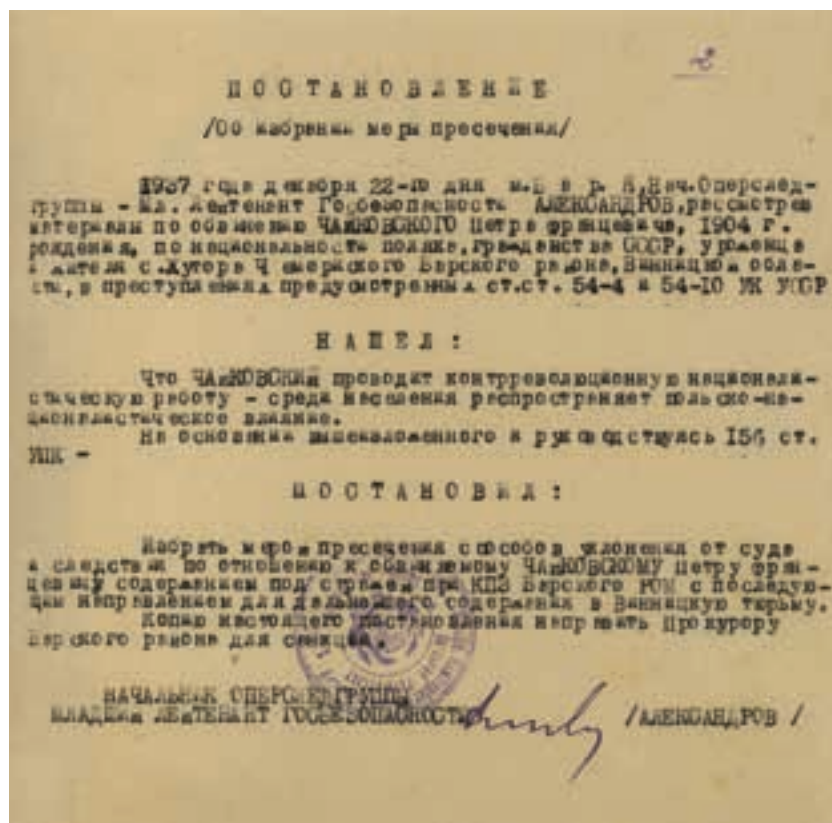
Piotr CZAJKOWSKI

Piotr Czajkowski, syn Franciszka, ur. 1904 r. narodowość polska (obywatelstwo ZSRS). Ze zbiorów PAO w Winnicy

Piotr Czajkowski, fils de Franciszek, né en 1904, nationalité polonaise (citoyenneté soviétique).

De la collection AEO de Vinnitsa

Piotr Czajkowski, księgowy borszczewskiego wiejskiego towarzystwa spożywców, był przetrzymywany przez NKWD w winnickim więzieniu, a następnie 1 lutego 1938 r. został rozstrzelany. Oskarżono go o prowadzenie *działalności kontrrewolucyjnej i nacjonalistycznej wśród ludności oraz propagowanie polsko-nacjonalistycznych poglądów*. Z przesłuchania świadków wynikało, że Czajkowski często przyjmował u siebie w domu polską młodzież i zmuszał ich do uczestnictwa w zebraniach organizacji „Różaniec”. Pozostawił żonę i synów w wieku trzech i dziewięciu lat. W liście z kwietnia 1961 r. do Przewodniczącego KGB przy Radzie Ministrów USRS Janina Czajkowska napisała: *Mój mąż [...] został zabrany przez organy NKWD w 1937 r. i do chwili obecnej nic mi o nim nie wiadomo. [...] proszę poinformować mnie, gdzie on obecnie przebywa. Jeśli już nie żyje, to proszę wysłać mi świadectwo zgonu i poinformować o jego rehabilitacji. Proszę nie odrzucać mojej prośby. Decyzją Kolegium Sądowego ds. Karnych Sądu Najwyższego USRS z 18 listopada 1961 r. Piotr Czajkowski został zrehabilitowany.*

Postanowienie z 22 grudnia 1937 r. o aresztowaniu Piotra Czajkowskiego. Ze zbiorów PAO w Winnicy

Décision du 22 décembre 1937 sur l'arrestation de Piotr Czajkowski. De la collection AEO de Vinnitsa

расстрелять.

Piotr CZAJKOWSKI

195 189

ВЫПИСКА ИЗ КОПИИ ПРОТОКОЛА № 797

НАРОДНОГО КОМИССАРА ВНУТРЕННИХ ДЕЛ СССР и ПРОКУРОРА СССР

от 16 января 1938 г.

СЛУШАЛИ	ПОСТАНОВИЛИ
<p>материала на обвиняемого, представленного управлением НКВД УССР по Винницкой области в порядке приказа НКВД от 485 от 11 авг. 1937 года</p>	<p>Чайковского Петра Францевича, 1904 г. р. уро. с. ут. Гемиски, Барановский уезд, Винницкой обл. расстрелять</p>

Копия протокола № 797 от 16/1/38

Исполнитель: Начальник Учетно-архивной службы (отдел № 1) УКГВ при СН УССР по Винницкой области

Д. Мазур 1901 г. Майор (Кравченко)

Wypis z kopii protokołu. Materiał oskarżenia przedstawiony przez NKWD obwodu winnickiego został rozpatrzony w trybie rozkazu NKWD nr 00485 z 11 sierpnia 1937 r. Postanowiono: Czajkowskiego Piotra Francewicza [...] rozstrzelać. Ze zbiorów PAO w Winnicy

Extrait de la copie du protocole. L'acte d'accusation présenté par le NKVD de l'oblast de Vinnitsa a été examiné dans le cadre de l'ordonnance du NKVD n° 00485 du 11 août 1937. Décision : Czajkowski Piotr Francewicz [...] fusiller.

De la collection AEO de Vinnitsa

Piotr Czajkowski, comptable de la société alimentaire de Bortschiv, fut détenu par le NKVD dans la prison de Vinnitsa, puis fusillé le 1er février 1938. Il était accusé de mener des activités contre-révolutionnaires et nationalistes au sein de la population et de propager des idées nationalistes polonaises. Les témoins interrogés auraient révélé que Czajkowski recevait souvent de jeunes Polonais chez lui et qu'il les obligeait à participer aux réunions de l'organisation « Rosaire ». Il laissa derrière lui une femme et des fils âgés de trois et neuf ans. Dans une lettre du mois d'avril 1961 adressée au président du KGB au Conseil des ministres de l'URSS, Janina Czajkowska écrivait : *Mon mari [...] a été enlevé par les organes du NKVD en 1937 et je n'en savais rien jusqu'à présent. [...] veuillez m'informer où est-ce qu'il séjourne actuellement. S'il est déjà mort, merci de m'envoyer un certificat de décès et de m'informer de sa réhabilitation. Veuillez ne pas rejeter ma demande.* Piotr Czajkowski fut réhabilité par la décision du Tribunal pénal de la Cour suprême de l'URSS le 18 novembre 1961.

СПИСОК № 40

СОВ. СЕКРЕТ

ВИННИЦКА ІЗ АКТА

Решение Народного Комиссара Внутренних дел
и Прокурора СССР от "16" января 1938 г.
то кол. 794 / с расстрелом Петра
..... Францелина
приведено в исполнение "1" февраля 1938 г.

г. Винница
УССР

НМЗ ОДЛ УТВ ВСУ НКВД
СЕРЖАНТ КОСВЕСИЛ СМЕРТ

▲ Wypis z akt. Postanowienie NKWD z 16 stycznia 1938 r. o rozstrzelaniu Piotra Czajkowskiego w dniu 1 lutego 1938 r. Ze zbiorów PAO w Winnicy

Extrait des actes. Décision du NKVD du 16 janvier 1938 de fusiller Piotr Czajkowski le 1er février 1938. De la collection AEO de Vinnitsa

► Fragment listu Janiny Czajkowskiej do Przewodniczącego KGB przy Radzie Ministrów USRS z 20 kwietnia 1961 r. Ze zbiorów PAO w Winnicy

Extrait de la lettre de Janina Czajkowska au Président du KGB au Conseil des ministres de l'URSS datée du 20 avril 1961. De la collection AEO de Vinnitsa

Председателю КГБ
от гр. Чайковской
села Хутор-Зеленый
района Винницкой области

Обращаюсь к Вам, прошу
себя не находить; если его
прошу выслать мне свидетелей
о реабилитации.

Прошу не отказывать

за ст. 101
Янина

20 апреля 1961 года.

**W ramach „operacji polskiej”
w ZSRS aresztowano ponad
143 tys. osób. Spośród nich
co najmniej 111 tys. skazano
na karę śmierci**

**Dans le cadre de « l’opération
polonaise » en URSS, plus de
143 000 personnes ont été
arrêtées. Parmi celles-ci,
au moins 111 000 ont été
condamnées à mort**

Inscenizacja rozstrzelania.
Grupa Rekonstrukcyjno-Filmowa Bemowo,
fot. C. Pomykało

Reconstruction de l’exécution.
Groupe de reconstruction historique,
photo de C. Pomykało

ARCHITEKCI ZBRODNI LES ARCHITECTES DU CRIME

Fot. domena publiczna / Photo domaine public

***Bardzo dobrze! Wykopujcie dalej
i usuwajcie ten polski brud.
Wyeliminujcie go w interesie
Związku Sowieckiego***

Józef Stalin

***Très bien ! Continuez de repérer
et d'enlever cette saleté
polonaise. Éliminez-la dans
l'intérêt de l'Union soviétique***

Joseph Staline

A large, stylized handwritten signature in red ink, likely of Joseph Stalin, is positioned at the bottom right of the page. The signature is highly cursive and fluid, with a prominent horizontal stroke at the end.

Józef Stalin

dyktator Związku Sowieckiego w latach 1924–1953. Za jego rządów represje w ZSRS doprowadziły do śmierci kilkudziesięciu milionów osób. Tylko w latach 1937–1938 podczas Wielkiego Terroru zamordowano ok. 750 000 ludzi, w tym co najmniej 111 091 w czasie „operacji polskiej”. Fot. domena publiczna

Joseph Staline

Dictateur de l'Union soviétique dans les années 1924–1953. Sous son règne, les répressions en URSS ont entraîné la mort de dizaines de millions de personnes. Pendant la seule période 1937–1938, celle de la Grande Terreur, environ 750 000 personnes ont été exécutées, dont au moins 111 091 dans le cadre de « l'opération polonaise ». Photo domaine public.

Photo domaine public

Nikołaj Jeżow

zwany „krwawym karłem”, był pomysłodawcą i realizatorem polityki masowego terroru w ZSRS w latach 1937–1938. Jako ludowy komisarz spraw wewnętrznych ZSRS zainicjował operację narodowościową skierowaną przeciwko Polakom. Oprawca podzielił los swoich ofiar. W kwietniu 1939 r. został aresztowany. Oskarżono go o spisek przeciwko władzom sowieckim. Skazany przez Kolegium Wojskowe Sądu Najwyższego ZSRS na karę śmierci. Wyrok wykonano prawdopodobnie 4 lutego 1940 r.

Fot. domena publiczna

Nikolai Yezhov

Connu sous le nom de « nain sanglant », il fut le créateur et l'artisan de la mise en œuvre de la politique de terreur de masse en URSS dans les années 1937–1938. En tant que commissaire du peuple aux affaires intérieures de l'URSS, il lança une opération nationale dirigée contre les Polonais. Le tortionnaire partagea le sort de ses victimes. En avril 1939, il est arrêté, accusé de complot contre les autorités soviétiques, puis condamné à mort par le Collège militaire de la Cour suprême de l'URSS. La condamnation fut probablement exécutée le 4 février 1940.

Photo domaine public

Izrail Leplewski

w latach 1934–1938 szef NKWD Białoruskiej SRS, a następnie Ukraińskiej SRS, gdzie odpowiadał za przeprowadzenie „operacji polskiej”. Mimo to w kwietniu 1938 r. został aresztowany jako uczestnik faszystowskiego spisku w NKWD, skazany na śmierć i rozstrzelany.

Fot. ze zbiorów J. Szapowala

Izrail Leplevski

Chef du NKVD de la RSS de Biélorussie pendant la période 1934–1938, puis de la RSS d'Ukraine ; il fut chargé de mener à bien « l'opération polonaise » sur le territoire de cette dernière. En avril 1938, il fut arrêté *en tant que participant à une conspiration fasciste au sein du NKVD*, condamné à mort et fusillé.

Photo de la collection de Y. Shapoval

Aleksandr Uspienski

szef NKWD Ukraińskiej SRS, od stycznia do listopada 1938 r. był odpowiedzialny za masowy terror na sowieckiej Ukrainie, w tym za „operację polską”. W listopadzie 1938 r. został wezwany do Moskwy z powodu otrzymania awansu. Znając los swoich poprzedników, postanowił upozorować samobójstwo i uciec. Aresztowany i, po wyroku Kolegium Wojskowego Sądu Najwyższego ZSRS, rozstrzelany w styczniu 1940 r.

Fot. ze zbiorów J. Szapowala

Alexandre Uspensky

Chef du NKVD de la RSS d'Ukraine, de janvier à novembre 1938, il est responsable de la terreur de masse en Ukraine soviétique, dont « l'opération polonaise ». En novembre 1938, il fut appelé à Moscou pour une promotion. Connaissant le sort de ses prédécesseurs, il décida de simuler un suicide et de s'échapper. Arrêté, sur le verdict du Collège militaire de la Cour suprême de l'URSS, il fut fusillé en janvier 1940. Photo de la collection de Y. Shapoval

Andriej Wyszynski

w ZSRS był inicjatorem stosowania tortur w śledztwie. Laureat Nagrody Stalinowskiej za teorię, że przyznanie się oskarżonego może stanowić decydujący dowód winy. Od lipca 1935 r. jako prokurator generalny ZSRS oskarżał w największych procesach politycznych. Wraz z Jeżowem zatwierdzał wyroki śmierci w okresie Wielkiego Terroru, w tym podczas „operacji polskiej”. W latach 1949–1953 był ministrem spraw zagranicznych, a następnie do śmierci w 1954 r. stał się przedstawicielem ZSRS przy ONZ.

Fot. domena publiczna

Andrei Vyshinsky

Il fut l'initiateur du recours à la torture dans le cadre des enquêtes en URSS. Lauréat du prix Staline pour la théorie selon laquelle les aveux de l'accusé constitueraient une preuve décisive de culpabilité. A partir de juillet 1935, en tant que procureur général de l'URSS, il fut l'accusateur dans les plus grands procès politiques. Avec Yezhov, il ratifiait les condamnations à mort pendant la Grande Terreur, y compris celles liées à « l'opération polonaise ». Il fut ministre des affaires étrangères dans les années 1949–1953, puis, jusqu'à sa mort en 1954, représentant permanent de l'URSS auprès des Nations Unies.

Photo domaine public

1938

Winnica Bykownia Dołbysz Żytomierz Bar Odessa Kamieniec Podolski

Od chwili ukazania się w 1993 r. w kwartalniku „Karta” artykułu „Polska operacja NKWD” Nikity Pietrowa ze stowarzyszenia „Memoriał” z każdym rokiem rośnie świadomość o tej tragedii. Powstają publikacje, programy telewizyjne, audycje radiowe, artykuły prasowe i internetowe strony tematyczne. Budujący jest fakt, że to właśnie dzięki rosyjskim historykom

MIEJSCA PAMIĘCI NA UKRAINIE

zainicjowana została akcja upamiętniania ofiar „operacji polskiej” NKWD. Rangę tych tragicznych wydarzeń podkreślił Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, przyjmując dwukrotnie uchwałę odwołującą się do pamięci o dokonanym ludobójstwie. Część miejsc pamięci znajduje się na terenach byłego ZSRS, m.in. w Kuropatach, Moskwie, Petersburgu, Tomsku, Irkucku i w Republice Karelii. Powstają tablice, pomniki i mogiły upamiętniające los represjonowanych. Także na ziemi ukraińskiej istnieje wiele takich miejsc, m.in. w Dołbyszu, Winnicy, Żytomierzu, Kijowie-Bykowni, Chmielnickim i Kamieńcu Podolskim.

Dołbysz (d. Marchlewsk), plac przed Sanktuarium Matki Bożej Fatimskiej. Tablice upamiętniające ofiary prześladowań i terroru w latach 1935–1938. Fot. S. Kazimierzczuk

Dovbych (anciennement Marchlevsk), place devant le sanctuaire de Notre-Dame de Fatima. Les plaques commémorent les victimes de la persécution et de la terreur dans les années 1935–1938. Photo S. Kazimierzczuk

Vinnitsa Bykivnia Dovbych Jytomyr Bar Odessa Kamianets-Podilskyï

Depuis la publication de l'article « Opération polonaise du NKVD » de Nikita Petrov du « Mémorial » dans le trimestriel « Karta » en 1993, la prise de conscience de cette tragédie s'accroît chaque année. Les publications, les programmes télévisés, les émissions de radio, les articles de presse et les sites Web thématiques sur le sujet sont de plus en plus nombreux. Il est encoura-

SITES COMMÉMORATIFS EN UKRAINE

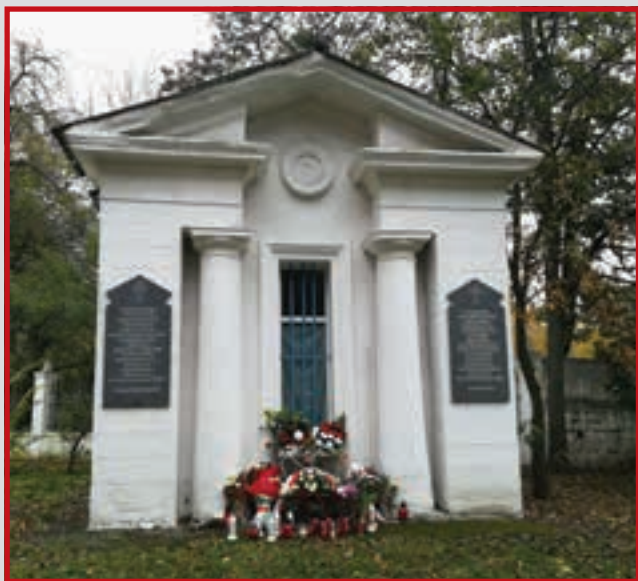
geant que ce soit grâce aux historiens russes que la campagne de commémoration des victimes de « l'opération polonaise » du NKVD ait été lancée. L'importance de ces événements tragiques a été soulignée par le parlement de la République de Pologne, adoptant une résolution qui évoque à deux reprises la mémoire du génocide commis. Certains des sites commémoratifs sont situés sur le territoire de l'ex-URSS, notamment à Kuropaty, Moscou, Petersburg, Tomsk, Irkoutsk et la République de Carélie. Des plaques, des monuments et des tombes commémorent le sort des réprimés. Il existe également de nombreux endroits de ce type en Ukraine, y compris à Dovbych, Vinnitsa, Jytomyr, Kiev-Bykivnia, Khmelnytskyï et Kamianets-Podilskyï.

Chmielnicki (d. Płoskirów), Skwer Skorboty. Pomnik wzniesiony w miejscu, gdzie funkcjonariusze NKWD wykonywali wyroki śmierci w okresie Wielkiego Terroru.

Fot. M. Żuławnik

Khmelnytskyi (anciennement Ploskirov), place Skorboty. Monument érigé à l'endroit où des officiers du NKVD ont exécuté des condamnations à mort pendant la Grande Terreur. Photo M. Żuławnik

Winnica, Park Kultury i Rozrywki im. Gorkiego. Budynek kaplicy z polskiego cmentarza zniszczonego w 1936 r. przez Sowieców. Tablice poświęcone ofiarom „operacji polskiej” NKWD w językach polskim i ukraińskim. Fot. M. Żuławnik

Vinnitsa, Parc de Culture et de Loisirs du nom de Gorki. Bâtiment de la chapelle du cimetière polonais détruit en 1936 par les Soviétiques. Les plaques dédiées aux victimes de « l'opération polonaise » du NKVD sont rédigées en polonais et en ukrainien. Photo M. Żuławnik

Kijów-Bykownia. Narodowy Rezerwat Historyczno-Memorialny „Groby Bykowniańskie”. Pomnik represjonowanego. Fot. P. Życieński

Kiev-Bykivnia. Réserve nationale historique et commémorative « Groby Bykowniańskie » (Les tombeaux de Bykivnia). Monument aux réprimés.
Photo P. Życieński

Bar, Cmentarz Polski. Pomnik upamiętniający ofiary represji stalinowskich. Fot. S. Kazimierzuk

Bar, cimetière polonais. Monument commémorant les victimes de la répression stalinienne.
Photo S. Kazimierzuk

ROZKAZ nr 00485

ORDRE OPÉRATIONNEL n° 00485

Wystawa przygotowana przez / Exposition préparée par :

**Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej
– Komisję Ścigania Zbrodni przeciwko
Narodowi Polskiemu
les Archives de l'Institut de la Mémoire nationale
– Commission pour la poursuite des crimes
contre la Nation polonaise**

we współpracy z / en coopération avec :

**Państwowym Archiwum Obwodowym w Chmielnickim,
Państwowym Archiwum Obwodowym w Odessie,
Państwowym Archiwum Obwodowym w Winnicy
les Archives d'Etat de l'oblast de Khmelnytsky, les Archives d'Etat
de l'oblast d'Odessa, les Archives d'Etat de l'oblast de Vinnitsa**

Wykorzystano także materiały ze zbiorów / Les documents présentés
proviennent des collections de :

**Stowarzyszenia „Memorial”, Centrum Polsko-Rosyjskiego
Dialogu i Porozumienia, Wydzielonego Archiwum Państwowego
Służby Bezpieczeństwa Ukrainy, Centralnego Państwowego
Kino-fono-foto- archiwum Ukrainy im. H. S. Pshenychno,
Instytutu Języka Polskiego PAN, Stefana Kuriaty,
prof. Jurija Szapowała
l'Association « Memorial », du Centre pour le dialogue
et l'entente polono-russe, des Archives du Service de Sécurité
de l'Ukraine, des Archives centrales audiovisuelles du nom
de H. S. Pshenyshny, de l'Institut de la Langue polonaise
de l'Académie Polonaise des Sciences, de Stefan Kuriata,
du Prof. Yuri Shapoval**

Koordinacja projektu / Coordination du projet :

Paweł Zielony

Autorzy wystawy / Auteurs de l'exposition :

**Sergiusz Kazimierczuk, Mariusz Kwaśniak, Paweł Zielony,
Dr Mariusz Żuławnik**

Autorzy zdjęć / Auteurs des photographies :

**Sergiusz Kazimierczuk, Cezary Pomykało, Mariusz Żuławnik,
Piotr Życieński**

Tłumaczenie na język francuski / Traduction française :

Katarzyna Losson

Tłumaczenie z języka rosyjskiego / Traduction du russe :

Izabela Rudaś, Bożena Witowicz

Konsultacja naukowa / Consultation scientifique :

**prof. Jurij Szapował, Anna Zechenter
prof. Yuri Shapoval, Anna Zechenter**

Korekta / Relecture :

Irena Siwińska

Projekt graficzny, skład, przygotowanie zdjęć

/ Conception graphique, composition, préparation des photos :
Tandem Studio

Element kartograficzny / Élément cartographique :

Mariusz Olczyk

Druk katalogu / Impression du catalogue :

**Drukarnia Read Me, Łódź
Printing House Read Me, Łódź**

System wystawienniczy / Système d'exposition:

**Andrus, Warszawa
Andrus, Varsovie**

Realizacja zdjęć inscenizacyjnych / Production des photos
de reconstitution historique :

**Grupa Rekonstrukcyjno-Filmowa GRF Bemowo, Stowarzyszenie
Towarzystwo Kampinoskie w Granicy, Skansen Budownictwa
Puszczańskiego w Granicy – Kampinoski Park Narodowy,
Fundacja Willa Jasny Dom w Warszawie
Groupe de reconstruction historique Bemowo, L'Association
de Kampinos à Granica, Musée ethnographique en plein air
à Granica – Parc national de Kampinos, Fondation Willa Jasny
Dom à Varsovie**

**Autorzy składają serdeczne podziękowania dr. Wołodzyrowi
Bajdyczowi, dr. Lili Bilousowej, dr. Pawłowi Krawczenko,
prof. Jurijowi Łehunowi, Katerynie Bourdouvalis, Ołeksandrowi
Wojtowyczowi, dr. Olenie Sztepkowi, Ołeksandrowi Borowskiemu,
dr. Maciejowi Wyrwie, dr. Anecie Nisiobęckiej oraz wszystkim
osobom, których pomoc umożliwiła zorganizowanie wystawy.
Les auteurs tiennent à remercier chaleureusement
le Dr Volodymyr Baydych, le Dr Lilia Bilousova, le Dr Pavlo Kravchenko,
le Prof. Yuri Lehun, Kateryna Bourdouvalis, Oleksandr Voytovych,
le Dr Olena Shtepko, Oleksandr Borowski, le Dr Maciej Wyrwa,
le Dr Aneta Nisiobęcka et toutes les personnes dont l'aide
a permis d'organiser l'exposition.**

Instytut Pamięci Narodowej wspólnie z Centrum Polsko-Rosyjskiego Dialogu i Porozumienia stworzył portal edukacyjny poświęcony „operacji polskiej” NKVD 1937–1938. L’Institut de la Mémoire nationale, en collaboration avec le Centre pour le dialogue et l’entente polono-russe, a créé un portail éducatif consacré à « l’opération polonaise » du NKVD 1937–1938. Il comprend des témoignages, des documentaires, des articles de vulgarisation scientifique, des documents d’archives soviétiques, un calendrier des crimes, une carte des sites commémoratifs et une base de données des victimes. Veuillez visiter le site Web :

Zamieszczono na nim m.in. relacje świadków, filmy dokumentalne, artykuły popularnonaukowe, dokumenty z sowieckich archiwów, kalendarium zbrodni, mapę miejsc pamięci, a także bazę ofiar. Zapraszamy do odwiedzenia strony internetowej:

www.operacja-polska.pl

*Dzisiaj musimy ten ból przezwyciężyć.
Jesteśmy winni to naszym przodkom,
którzy stali się ofiarami sowieckiego
ludobójstwa w końcu lat 30. XX w.
Nie mają nawet grobów, a jedynym
śladem po nich są coraz szerzej
odkrywane dokumenty,
w beznamienny sposób
odnotowujące wyroki, które
zapadały w kilka minut:
„rozstrzelać, osobisty
majątek skonfiskować”.*

*Aujourd’hui, nous devons
surmonter cette douleur.
Nous le devons à nos ancêtres,
victimes du génocide soviétique
de la fin des années 1930.
Ils n’ont même pas de tombes,
et les seules traces de leur sort sont
des documents de plus en plus mis
en lumière, enregistrant sans passion
les condamnations prononcées
en l’espace de quelques minutes à peine :
«fusiller, confisquer les biens personnels».*

dr Jarosław Szarek
Prezes Instytutu
Pamięci Narodowej

Dr Jarosław Szarek
Président de l’Institut
de la Mémoire nationale

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ